

Inventaris Wob-verzoek W23-05		wordt verstrekt				weigeringsgronden				
nr.	document NTS 2015337	reeds openbaar	niet	geheel	deels	5.1, lid 1c	5.1, lid 2e	5.1, lid 2f	5.1, lid 2h	5.2, lid 1
1	Mail van VH aan CCD met verzoek om aanvraagnummer, d.d. 26 nov 2015				x		x		x	
2	Interne mail CCD omtrent planningdocument, d.d. 1 dec 2015				x		x		x	
3	Correspondentie VH en CCD, titel project benoemd, d.d. 1 dec 2015				x		x		x	
4	Correspondentie tussen VH en CCD vóór aanvraag d.d. 1 dec 2015				x		x		x	
5	Aanvraag ontvangen van VH, d.d. 23 dec 2015				x		x			
6	Aanvraagformulier projectvergunning d.d. 23 dec 2015 (ontvangen 29-12)				x		x		x	
7	Projectvoorstel bij aanvraag			x						
8	Bijlage dierproeven 1			x						
9	Bijlage 2 dierproeven bij aanvraag			x						
10	Bijlage 3 dierproeven bij aanvraag			x						
11	DEC-advies d.d. 23 dec 2015				x		x		x	
12	NTS bij de aanvraag		x							
13	NTS2015337 Definitief		x							
14	Mail CCD naar VH met ontvangstbev, fact. en begeleidende brief, d.d. 29 dec 2015			x			x			
15	Mail van CCD naar financiële admin RVO, d.d. 29 dec 2015				x		x			
16	planningsdocument, d.d. 29 dec 2015				x		x			
17	Ontvangstbevestiging Aanvraag projectvergunning d.d. 29 dec 2015				x		x		x	
18	Brief bij eenmalig factuur d.d. 29 dec 2015				x		x			
19	Eenmalig factuur264002015337 d.d. 29 dec 2015				x		x			
20	Vraag VH over beslistermijn, d.d. 8 jan 2016				x		x		x	
21	AcceptatieBrief, d.d. 21 jan 2016				x		x			
22	Adviesnota aan CCD (1), d.d. 22 jan 2016				x		x		x	x
23	Adviesnota aan CCD (2), d.d. 22 jan 2016				x		x			x
24	Mail van VH met antwoord op aanvullende vragen d.d. 2 feb 2016				x		x			
25	Corresp. DEC na CCD-vergadering omtrent onderzoek, d.d. 4 feb 2016				x		x			
26	AdviesNotaCCD_2, d.d.8 feb 2016				x					x
27	Mail van CCD naar DEC omtrent aanvullende vragen, d.d. 15 feb 2016				x		x		x	
28	Mail van CCD naar VH met besluit, d.d. 15 feb 2016				x		x			

art. 5.1 lid 2e

Van: Muldernatuurlijk . <muldernatuurlijk@gmail.com>
Verzonden: donderdag 26 november 2015 15:19
Aan: info@zbo-ccd.nl
Onderwerp: verzoek om aanvraagnummer

Categorieën: Nieuwe aanvraag (of nummer): **art. 5.1 lid 2e**

Beste,

binnenkort leg ik een aanvraag voor een Projectvergunning Dierproeven voor aan **art. 5.1 lid 2h** . Mijn deelnemernummer is 26400.

Ik zou graag een projectnummer van u toegekend krijgen voor deze aanvraag, en ik zou graag willen weten welk bedrag ik verschuldigd ben en hoe dat betaald moet worden.

Vriendelijke groet

art. 5.1 lid 2e

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk

Berkenlaan 28

3737RN Groenekan

+31(0)6-10708498

+31(0)346-822704

website: www.mulder-natuurlijk.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: art. 5.1 lid 2 sub e
Verzonden: dinsdag 1 december 2015 14:05
Aan: art. 5.1 lid 2 sub e
CC: art. 5.1 lid 2 sub e)
Onderwerp: aanvraag

Hallo,

Betreft: AVD264002015337

Zie planningsdocument.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1 lid 2 sub e

Medewerker OBDA

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Bezuidenhoutseweg 73 | 2500 AV | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: art. 5.1 lid 2 sub e

E: art. 5.1 lid 2 sub h

E: secretariaatvergunningen@rvo.nl

Werktijden:

Maandag t/m Donderdag van 08.00-16.30

Vrijdag van 08.00-12.00

art. 5.1 lid 2e

Van: Muldernatuurlijk . <muldernatuurlijk@gmail.com>
Verzonden: dinsdag 1 december 2015 12:31
Aan: Info-zbo
Onderwerp: Re: verzoek om aanvraagnummer

Categorieën: Nieuwe aanvraag (of nummer): **art. 5.1 lid 2e**

Beste,

De titel van mijn project is:

"Ecologisch onderzoek aan roofdieren (*Carnivora*) in het wild"

Ik ontvang graag een aanvraagnummer (projectnummer) van u.

Vriendelijke groet

art. 5.1 lid 2e

Op 1 december 2015 12:23 schreef Info-zbo <info@zbo-ccd.nl>:

Geachte heer **art. 5.1 lid 2e**,

Om een aanvraagnummer te kunnen aanvragen hebben wij de titel van het project nodig.

Het bedrag kunnen wij nog niet aan u doorgeven omdat het nog beoordeeld moet worden.

Op onze website staat alle informatie die u nodig heeft om het invoeren van een aanvraag

www.centralecommissiedierproeven.nl

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl

Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

.....

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

.....

Van: Muldernatuurlijk . [mailto:muldernatuurlijk@gmail.com]

Verzonden: donderdag 26 november 2015 15:19

Aan: info@zbo-ccd.nl

Onderwerp: verzoek om aanvraagnummer

Beste,

binnenkort leg ik een aanvraag voor een Projectvergunning Dierproeven voor aan **art. 5.1 lid 2 sub h** Mijn deelnemernummer is 26400.

Ik zou graag een projectnummer van u toegekend krijgen voor deze aanvraag, en ik zou graag willen weten welk bedrag ik verschuldigd ben en hoe dat betaald moet worden.

Vriendelijke groet

art. 5.1 lid 2e

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28

3737RN Groenekan

[+31\(0\)6-10708498](tel:+310610708498)

[+31\(0\)346-822704](tel:+310346822704)

website: www.mulder-natuurlijk.nl

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28

3737RN Groenekan

+31(0)6-10708498

+31(0)346-822704

website: www.mulder-natuurlijk.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: Info-zbo
Verzonden: dinsdag 1 december 2015 14:01
Aan: 'Muldernatuurlijk.'
Onderwerp: RE: verzoek om aanvraagnummer

Geachte **art. 5.1 lid 2e**

Op uw verzoek reserveren wij, vooruitlopend op uw aanvraag, het onderstaande projectaanvraagnummer: **AVD264002015337**.

Gelieve dit nummer te gebruiken in alle met ons over dit project gevoerde correspondentie.

Let wel: het toekennen van dit projectaanvraagnummer betekent geenszins dat de beoordelingstermijn al gestart is. Deze termijn start pas bij het indienen van de projectaanvraag.

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
 Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

 Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: 0900 2800028
 E: info@zbo-ccd.nl

Van: Muldernatuurlijk . [<mailto:muldernatuurlijk@gmail.com>]
Verzonden: dinsdag 1 december 2015 12:31
Aan: Info-zbo
Onderwerp: Re: verzoek om aanvraagnummer

Beste,
 De titel van mijn project is:
 "Ecologisch onderzoek aan roofdieren (*Carnivora*) in het wild"
 Ik ontvang graag een aanvraagnummer (projectnummer) van u.
 Vriendelijke groet

art. 5.1 lid 2e

Op 1 december 2015 12:23 schreef Info-zbo <info@zbo-ccd.nl>:

Geachte heer **art. 5.1 lid 2e**,

Om een aanvraagnummer te kunnen aanvragen hebben wij de titel van het project nodig.

Het bedrag kunnen wij nog niet aan u doorgeven omdat het nog beoordeeld moet worden.

Op onze website staat alle informatie die u nodig heeft om het invoeren van een aanvraag www.centralecommissiedierproeven.nl

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

.....
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....

Van: Muldernatuurlijk . [mailto:muldernatuurlijk@gmail.com]
Verzonden: donderdag 26 november 2015 15:19
Aan: info@zbo-ccd.nl
Onderwerp: verzoek om aanvragnummer

Beste,

binnenkort leg ik een aanvraag voor een Projectvergunning Dierproeven voor aan art. 5.1 lid 2 sub h Mijn deelnemernummer is 26400.

Ik zou graag een projectnummer van u toegekend krijgen voor deze aanvraag, en ik zou graag willen weten welk bedrag ik verschuldigd ben en hoe dat betaald moet worden.

Vriendelijke groet

art. 5.1 lid 2e

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28

3737RN Groenekan

[+31\(0\)6-10708498](tel:+310610708498)

[+31\(0\)346-822704](tel:+310346822704)

website: www.mulder-natuurlijk.nl

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk

Berkenlaan 28

3737RN Groenekan

[+31\(0\)6-10708498](tel:+310610708498)

[+31\(0\)346-822704](tel:+310346822704)

website: www.mulder-natuurlijk.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: Muldernatuurlijk . <muldernatuurlijk@gmail.com>
Verzonden: woensdag 23 december 2015 17:12
Aan: Info-zbo
Onderwerp: Aanvraag AVD264002015337
Bijlagen: Aanvraag AVD264002015337.zip
Categorieën: Nieuwe aanvraag (of nummer): **art. 5.1 lid 2e**

Beste,
hierbij ontvangt u (in bijlage) mijn aanvraag voor een vergunning in het kader van de Wet op de Dierproeven.
Ik ga deze aanvraag ook nog per post insturen.

vr gr
art. 5.1 lid 2e

--

art. 5.1 lid 2e Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28
3737RN Groenekan
+31(0)6-10708498
+31(0)346-822704
website: www.mulder-natuurlijk.nl

29 DEC 2015

Aanvraag Projectvergunning Dierproeven

Administratieve gegevens

- U bent van plan om één of meerdere dierproeven uit te voeren.
- Met dit formulier vraagt u een vergunning aan voor het project dat u wilt uitvoeren. Of u geeft aan wat u in het vergunde project wilt wijzigen.
- Meer informatie over de voorwaarden vindt u op de website www.centralecommissiedierproeven.nl, of in de toelichting op de website.
- Of bel met 0900-2800028 (10 ct/min).

1 Gegevens aanvrager

1.1	Heeft u een deelnemernummer van de NVWA? <i>Neem voor meer informatie over het verkrijgen van een deelnemernummer contact op met de NVWA.</i>	☒ Ja > Vul uw deelnemernummer in 26400 ☐ Nee > U kunt geen aanvraag doen
1.2	Vul de gegevens in van de instellingsvergunninghouder die de projectvergunning aanvraagt.	Naam instelling of organisatie Bureau Mulder-natuurlijk Naam van de portefeuillehouder of diens gemachtigde art. 5.1 lid 2e KvK-nummer 30186991 Straat en huisnummer Berkenlaan 28
1.3	Vul de gegevens van het postadres in. <i>Alle correspondentie van de CCD gaat naar de portefeuillehouder of diens gemachtigde en de verantwoordelijke onderzoeker.</i>	Postbus Postcode en plaats 3737RN Groenekan IBAN NL97 INGB 0009 5176 60 Tenaamstelling van het rekeningnummer Bureau Mulder-natuurlijk
1.4	Vul de gegevens in van de verantwoordelijke onderzoeker.	(Titel) Naam en voorletters art. 5.1 lid 2e x☐ Dhr. ☐ Mw. Functie Directeur-eigenaar-onderzoeker Afdeling Telefoonnummer 06-10708498 E-mailadres muldernatuurlijk@gmail.com
1.5	<i>(Optioneel)</i> Vul hier de gegevens in van de plaatsvervangende verantwoordelijke onderzoeker.	(Titel) Naam en voorletters ☐ Dhr. ☐ Mw. Functie Afdeling Telefoonnummer E-mailadres

- 1.6 (Optioneel) Vul hier de gegevens in van de persoon die er verantwoordelijk voor is dat de uitvoering van het project in overeenstemming is met de projectvergunning.

(Titel) Naam en voorletters

Dhr. Mw.

Functie

Afdeling

Telefoonnummer

E-mailadres

- 1.7 Is er voor deze projectaanvraag een gemachtigde?

Ja

> Stuur dan het ingevulde formulier Melding Machtiging mee met deze aanvraag

Nee

2 Over uw aanvraag

- 2.1 Wat voor aanvraag doet u?

Nieuwe aanvraag > Ga verder met vraag 3 **toegekend nr AVD264002015337**

Wijziging op (verleende) vergunning die negatieve gevolgen kan hebben voor het dierenwelzijn

Vul uw vergunde projectnummer in en ga verder met vraag 2.2

Melding op (verleende) vergunning die geen negatieve gevolgen kan hebben voor het dierenwelzijn

Vul uw vergunde projectnummer in en ga verder met vraag 2.3

- 2.2 Is dit een wijziging voor een project of dierproef waar al een vergunning voor verleend is?

Ja > Beantwoord dan in het projectplan en de niet-technische samenvatting alleen de vragen waarop de wijziging betrekking heeft en onderteken het aanvraagformulier

Nee > Ga verder met vraag 3

- 2.3 Is dit een melding voor een project of dierproef waar al een vergunning voor is verleend?

Nee > Ga verder met vraag 3

Ja > Geef hier onder een toelichting en ga verder met vraag 6

3 Over uw project

- 3.1 Wat is de geplande start- en einddatum van het project?

Startdatum 01 - 01 - 2016

- 3.2 Wat is de titel van het project?

Einddatum 31 - 12 - 2020

- 3.3 Wat is de titel van de niet-technische samenvatting?

Ecologisch onderzoek aan roofdieren (*Carnivora*) in het wild

- 3.4 Wat is de naam van de Dierexperimentencommissie (DEC) aan wie de instellingsvergunninghouder doorgaans haar projecten ter toetsing voorlegt?

Ecologisch onderzoek aan roofdieren (*Carnivora*) in het wild

Naam DEC art. 5.1 lid 2 sub h

Postadres

art. 5.1 lid 2 sub h

E-mailadres

art. 5.1 lid 2 sub h

4 Betaalgegevens

- 4.1 Om welk type aanvraag gaat het? Nieuwe aanvraag Projectvergunning € Lege
 Wijziging € Lege
- 4.2 Op welke wijze wilt u dit bedrag aan de CCD voldoen.
Bij een eenmalige incasso geeft u toestemming aan de CCD om eenmalig het bij 4.1 genoemde bedrag af te schrijven van het bij 1.2 opgegeven rekeningnummer.
 Via een eenmalige incasso
 Na ontvangst van de factuur

5 Checklist bijlagen

- 5.1 Welke bijlagen stuurt u mee?
- Verplicht
- Projectvoorstel
- Niet-technische samenvatting
- Overige bijlagen, indien van toepassing
- Melding Machtiging
-

6 Ondertekening

- 6.1 Print het formulier uit, onderteken het en stuur het inclusief bijlagen via de beveiligde e-mailverbinding naar de CCD of per post naar:

Centrale Commissie
 Dierproeven
 Postbus 20401
 2500 EK Den Haag

Ondertekening door de instellingsvergunninghouder of gemachtigde (zie 1.7). De ondergetekende verklaart:

- dat het projectvoorstel is afgestemd met de Instantie voor Dierenwelzijn.
- dat de personen die verantwoordelijk zijn voor de opzet van het project en de dierproef, de personen die de dieren verzorgen en/of doden en de personen die de dierproeven verrichten voldoen aan de wettelijke eisen gesteld aan deskundigheid en bekwaamheid.
- dat de dieren worden gehulsvest en verzorgd op een wijze die voldoet aan de eisen die zijn opgenomen in bijlage III van richtlijn 2010/63/EU, behalve in het voorkomende geval de in onderdeel F van de bijlage bij het bij de aanvraag gevoegde projectvoorstel gemotiveerde uitzonderingen.
- dat door het ondertekenen van dit formulier de verplichting wordt aangegaan de leges te betalen voor de behandeling van de aanvraag.
- dat het formulier volledig en naar waarheid is ingevuld.

Naam art. 5.1 lid 2e

Functie Directeur-elgenaar- onderzoeker

Plaats Groenekan

Datum 23 - 12 - 2015

Handtekening

Format

Projectvoorstel dierproeven

- Dit format gebruikt u om uw projectvoorstel van de dierproeven te schrijven
- Bij dit format hoort de bijlage Beschrijving dierproeven. Per type dierproef moet u deze bijlage toevoegen.
- Meer informatie over het projectvoorstel vindt u op de website www.centralecommissiedierproeven.nl.
- Of neem telefonisch contact op. (0900-2800028).

1 Algemene gegevens

- 1.1 Vul uw deelnemernummer van de NVWA in.
- 1.2 Vul de naam van de instelling of organisatie in.
- 1.3 Vul de titel van het project in.

2 Categorie van het project

- 2.1 In welke categorie valt het project.
- U kunt meerdere mogelijkheden kiezen.*
- Fundamenteel onderzoek
- Translationeel of toegepast onderzoek
- Wettelijk vereist onderzoek of routinematige productie
- Onderzoek ter bescherming van het milieu in het belang van de
- Onderzoek gericht op het behoud van de diersoort
- Hoger onderwijs of opleiding
- Forensisch onderzoek
- Instandhouding van kolonies van genetisch gemodificeerde dieren, niet gebruikt in andere dierproeven

3 Algemene projectbeschrijving

3.1 Achtergrond

Licht het project toe. Beschrijf de aanleiding, de achtergrond en de context. Besteed aandacht aan de bij vraag 2 aangekruiste categorieën.

- Geef in geval van 'wettelijk vereiste dierproeven' aan welke wettelijke eisen (in relatie tot beoogd gebruik en markttoelating) van toepassing zijn.
- Geef in geval van 'routinematige productie' aan welk(e) product(en) het betreft en voor welke toepassing(en).
- Geef in geval van 'hoger onderwijs of opleiding' aan waarom in dit project, in relatie tot het opleidingsprogramma en eindtermen, is gekozen voor dierproeven.

De aanleiding voor de in dit project beschreven experimenten zijn vragen die overheden of terreinbeheerders stellen over het beheer, de bescherming, de ecologische invloed en de risico's voor de

volksgezondheid veroorzaakt door roofdieren.

In Nederland vormen de roofdieren (*Mammalia, Carnivora*) een belangrijke factor in het natuurbeheer en de beheersing van de volksgezondheid. In de afgelopen decennia zijn de meeste soorten algemener geworden en/of hebben hun verspreidingsgebied vergroot, sommige soorten (kleine marterachtigen) zijn juist zeldzamer geworden. Enkele soorten (wilde kat, wolf) zijn uit zichzelf teruggekomen, de otter is geïntroduceerd en heeft zich sterk uitgebreid. Enkele andere soorten (wasbeerhond, wasbeer, Amerikaanse nerts) zijn exoten en hier vanuit Duitsland aan komen lopen of uit pelsdierfokkerijen ontsnapt.

Het samenleven van mens en roofdier kan problemen geven. Ook de toename van sommige soorten heeft geleid, dan wel kan in de nabije toekomst leiden tot problemen. Enkele voorbeelden van conflicten tussen mens en roofdier:

- Vossen belagen uitgezette hamsters (korenwolven) en zeldzame vogelsoorten, en veroorzaken economische schade aan bedrijven met vrijlopende kippen.
- Steenmarters bijten in kabels van auto's en veroorzaken overlast op zolders.
- De das veroorzaakt schade bij boeren en ondergraaft gebouwen en wegen.
- Met betrekking tot de volksgezondheid: vossen en wasbeerhonden verspreiden de vossenlintworm (*Echinococcus multilocularis*) en trichinen (*Trichinella sp.*), de wasbeer is drager van een voor de mens gevaarlijke spoelworm (*Baylisascaris procyonis*). Ook andere soorten roofdieren kunnen een rol spelen bij de verspreiding van ziektes en parasieten onderling en naar de mens en zijn huisdieren.
- Het is onduidelijk of (maar zeker niet uit te sluiten dat) exoten onder de roofdieren een bedreiging vormen voor de inheemse fauna.

In ons land is in veel gevallen een of andere vorm van beheer in de natuur overmijdelijk, omdat er op veel plaatsen interactie met menselijke activiteiten plaatsvindt. Om dit beheer op een verantwoorde en effectieve manier te doen is kennis van een bepaalde soort op een bepaalde plaats essentieel. De (terug-)komst of toename van veel soorten roofdieren roept ook vragen op: waar komen ze voor, hoe leven ze, wat is hun populatiedichtheid, wat is hun invloed op prooidieren, moeten ze (in sommige gevallen) beheerd worden, en worden ze misschien bedreigd (bv door het verkeer). Met sommige soorten gaat het juist niet goed; zo is de achteruitgang van de kleine marterachtigen (de beschermde soorten bunzing, hermelijn en wezel) zorgwekkend, omdat we niet weten wat de oorzaak van de achteruitgang is en hoe we die kunnen stoppen.

Al deze aspecten leiden tot een behoefte aan informatie en kennis bij beleidsmakers en terreinbeheerders. In deze behoefte aan informatie kon vroeger vaak voorzien worden vanuit langlopende onderzoeksprojecten van nationale onderzoeksinstituten. Zulk langlopend onderzoek bestaat niet meer, zodat het verkrijgen van nieuwe kennis nu afhankelijk is van aparte onderzoeksprojecten met ecologisch veldonderzoek aan roofdieren, uitgevoerd door kleinere en grotere onderzoeksbureau's. Het van de grond krijgen van zulke projecten is organisatorisch een complexe zaak geworden, waarbij de regelgeving de zaak vaak nog lastiger maakt. De verantwoordelijkheden rond het natuurbeheer bijvoorbeeld, zijn door het Ministerie van Economische Zaken overgedragen aan de afzonderlijke provincies, wat leidt tot verdere versnippering van onderzoeksopdrachten. Dieren houden zich niet aan (provincie-)grenzen, voor bepaalde onderzoeksprojecten moeten nu overeenkomsten met meerdere opdrachtgevers (provincies) worden gesloten. Voor wat betreft de benodigde ontheffingen in het kader van de Flora- en Faunawet heeft de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland daarom onlangs aan Bureau Mulder-natuurlijk een brede ontheffing (FF/75A/2015/025) verleend voor het vangen van (vrijwel alle soorten) zoogdieren, die het mogelijk maakt om de komende vijf jaar overal in Nederland zoogdieren te vangen ten behoeve van onderzoek, zodat voor kleine projecten niet steeds een aparte aanvraag ingediend hoeft te worden.

Als een onderzoeksproject geheel of deels onder de Wet op de Dierproeven valt moet daar een projectvergunning voor worden aangevraagd. Het tijdspad en de financiële lasten die met het aanvragen van een projectvergunning voor dit soort kleine projecten gepaard gaan, dreigen te resulteren in een situatie dat dit soort onderzoek helemaal niet meer kan worden uitgevoerd.

Omdat het belangrijk is dat beheers- en beschermingsmaatregelen onderbouwd zijn en blijven door wetenschappelijk onderzoek, is besloten om parallel aan de brede Flora en Fauna-ontheffing dit onderzoek onder te brengen in een op een hoger aggregatie-niveau beschreven project, met de doelstelling: het geven van antwoorden op vragen die overheden of terreinbeheerders stellen over het beheer, de bescherming, de ecologische invloed en de risico's voor de volksgezondheid van roofdieren. Deze stap is ingegeven door de overtuiging dat ook dit hogere aggregatie-niveau leidt tot een toetsbare eenheid. De belangrijkste overweging hierbij is geweest, dat de handelingen die elk van de diverse projecten tot een dierproef maken, in hoge mate hetzelfde zijn, ongeacht de verschillen in soorten en locaties. Ook het ongerief voor de verschillende soorten is vergelijkbaar en goed voorspelbaar. Dit ongerief wordt in feite bij alle soorten bepaald door het vangen, hanteren en onder anesthesie uitvoeren van de handelingen (omleggen van een GPS-halsband, implanteren van een buikzender, nemen van een bloedmonster). In een aantal gevallen wordt de halsbandzender aangebracht bij een in bedwang gehouden wakker dier.

3.2 Doel

Beschrijf de algemene doelstelling en haalbaarheid van het project.

- In het geval het project gericht is op één of meer onderzoeksdoelen: op welke vra(a)g(en) dient dit project antwoord(en) te verschaffen?
- In geval het een ander dan een onderzoeksdoel betreft: in welke concrete behoefte voorziet dit project?

Doel van dit project is het uitvoeren van veldbiologisch onderzoek waarbij wilde roofdieren uitgerust worden met een actieve of passieve zender, primair gericht op het beantwoorden van vragen die overheden, semi-overheden en andere opdrachtgevers hebben over het beheer, de bescherming en de risico's voor de volksgezondheid veroorzaakt door roofdieren.

Voor wat betreft de haalbaarheid: Bureau Mulder-natuurlijk zelf heeft meer dan dertig jaar ervaring met dit soort specialistisch onderzoek; daarnaast is kennis en ervaring aanwezig bij andere instituten in Nederland en in het buitenland (waarmee zonedig wordt samengewerkt) en is er uiteraard een grote hoeveelheid relevante wetenschappelijke literatuur over dergelijk onderzoek. Op grond van dit alles wordt de haalbaarheid van het in dit project beschreven onderzoek hoog ingeschat.

3.3 Belang

Beschrijf het wetenschappelijk en/of maatschappelijk belang van de hierboven beschreven doelstelling(en).

Het wetenschappelijk belang van de doelstellingen is het vergroten van de kennis van de ecologie van roofdieren.

Het verzamelen van nieuwe kennis over een bepaalde soort in een lokale situatie en het combineren daarvan met de beschikbare meer algemene kennis, en het inschatten van risico's en/of bedreigingen, leidt tot het verbeteren van het beheer, het voorkómen van problemen tussen roofdieren en mensen (predatie, een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren), het beter beschermen van bedreigde soorten en wetenschappelijk onderbouwde en gerichte beheersmaatregelen in het geval van exoten.

Dit project draagt ook bij aan de wettelijke taak die Nederland heeft in het beschermen van de wilde fauna, waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren.

3.4 Onderzoeksstrategie

3.4.1 Geef een overzicht van de algemene opzet van het project (strategie).

Bureau Mulder-natuurlijk aanvaardt onderzoeksopdrachten van alle mogelijke opdrachtgevers, mits voldaan wordt aan bepaalde criteria. Het onderzoek moet de toets der wetenschappelijke kritiek kunnen doorstaan, dat wil zeggen dat het op een objectieve wijze kan worden uitgevoerd en dat het bijvoorbeeld

niet door de opdrachtgever gestuurd wordt in de richting van een gewenste uitkomst. Onderzoek dat puur gericht is op een commercieel belang of op het verhogen van het genot van jagen bijvoorbeeld (zonder maatschappelijk doel of zonder belang voor het natuurbeheer) zijn niet aanvaardbaar. Aanvaardbare opdrachten zijn niet altijd in het voordeel van (individuen van) de te onderzoeken roofdiersoort; indien het maatschappelijk of politiek wenselijk is om bepaalde bedreigde prooisorten (hamster, korhoen) te beschermen tegen predatie door de vos, dan kan onderzoek gericht op het effectief bestrijden van de vos aanvaardbaar zijn. In het verleden leidde dergelijk onderzoek overigens juist tot *lagere* aantallen geschoten vossen, omdat bleek dat alleen afschot in een korte periode en geconcentreerd in een klein gebied effectief was, inplaats van afschot in het gehele jaar en in een groot gebied.

Tenslotte moeten de resultaten van het onderzoek onverkort gepubliceerd mogen worden.

Na aanvaarding van een onderzoeksopdracht wordt eerst nagegaan welke vragen ten grondslag liggen aan die specifieke onderzoeksopdracht. Vervolgens of de vragen deels kunnen worden beantwoord uit de wetenschappelijke literatuur of uit de eigen ervaringen. Vervolgens wordt een plan van aanpak opgesteld en wordt bepaald welke onderzoeksmethoden moeten worden toegepast. In een aantal gevallen wordt het op dat moment pas duidelijk of onderdelen hiervan al dan niet vallen binnen de kaders van de Wet op de Dierproeven. Voor zover nodig worden onderzoeksmethoden waar goede ervaringen mee zijn in het buitenland, overgenomen; soms wordt daartoe een werkbezoek gebracht om theoretische en praktische kennis op te doen.

Afhankelijk van de specifieke vraagstelling wordt een veelheid aan onderzoeksmethoden toegepast, waarvan het grootste gedeelte buiten de kaders van de Wet op de Dierproeven valt. Met fotovallen (automatische camera's) worden inventarisaties gedaan en belangrijke locaties (holen en andere verblijfplaatsen, faunapassages, foerageerplekken) gemonitord. Soms worden zulke plekken ook direct geobserveerd. In het veld worden sporen gezocht en gekarteerd. Uitwerpselen worden verzameld voor voedselonderzoek, voor DNA-profilering en/of voor onderzoek naar parasieten. Dode dieren, zoals verkeersslachtoffers, worden ingezameld en nader onderzocht, waarbij zoveel mogelijk gegevens worden verzameld, bijvoorbeeld over leeftijd, conditie, maaginhoud en reproductie. In veel projecten is het noodzakelijk om te weten hoeveel dieren er zijn, hoe groot hun leefgebieden zijn, hoe ze hun leefgebied precies gebruiken, waar ze bijvoorbeeld foerageren, enzovoort. In zulke gevallen moeten de roofdieren gevangen worden, om hen te merken met een oormerk of een onderhuidse chip, en/of om een monster te nemen van haren, bloed of faeces, en/of om hen uit te rusten met een peilzender en/of een GPS-logger. Daartoe worden vallen geplaatst, die aanvankelijk niet scherp staan en bewaakt worden met een fotoval; zodra duidelijk is dat de doelsoort de vallen regelmatig bezoekt, worden de vallen scherp gezet in combinatie met een telefoon-alarm. Indien nodig worden de gevangen dieren gesedeerd voor de behandeling.

Binnen een specifiek onderzoeksproject kan het zijn dat er twee of drie verschillende manieren zijn om gevangen dieren te behandelen of te identificeren, afhankelijk van soort, leeftijd of locatie; dat betekent dat er sprake is van een aantal verschillende typen dierproeven binnen hetzelfde project (zie beschrijvingen in 3.4.2). Voorbeelden: Soorten die goed hanteerbaar zijn (bijvoorbeeld de vos) krijgen hun halsband zonder sedatie, gevaarlijker soorten (das, marters, wilde kat, wolf) worden eerst gesedeerd. Jonge dieren krijgen (zonder sedatie) meestal alleen oormerken en/of een onderhuidse chip, zodat ze door derden kunnen worden teruggemeld, of bij hervangst als volwassen dier herkend kunnen worden. Soorten van wie de lichaamsbouw zich niet goed leent voor een halsband (bv das, otter, bunzing), en jonge, nog groeiende dieren van diverse soorten, krijgen, als ze ten behoeve van het onderzoek op de voet gevolgd moeten worden, een zender geïmplanteerd, vrij in de buikholte. Deze dieren worden na vangst getransporteerd naar een deskundige dierenarts die onder adequate anesthesie en analgesie de zender-implantatie uitvoert. Tijdens de anesthesie worden de overige noodzakelijke handelingen verricht, zoals het onderhuids inbrengen van een ID-chip en het nemen van een DNA-monster, en wordt de gelegenheid gebruikt om zonder noemenswaardig extra ongerief zoveel mogelijk gegevens van het dier te verzamelen, ten bate van een groter algemeen doel dan het specifieke project. De anesthesie wordt geantagoneerd en het dier wordt teruggetransporteerd naar zijn vanglokatie en teruggezet op of dichtbij de vangplaats, nadat zijn gedrag weer normaal is geworden.

3.4.2 Geef een overzicht op hoofdlijnen van de verschillende onderdelen van het project en de daarbij gebruikte type(n) dierproef of dierproeven.

Hier worden alleen de onderdelen van het onderzoeksproject beschreven, die beschouwd worden als dierproef. De roofdieren worden gevangen in soortspecifieke vallen, met ontheffing van de Flora- en Faunawet, die meestal voorzien zijn van een telefoon-alarm dat de onderzoeker belt zodra de val dichtvalt, zodat een gevangen dier niet lang vast hoeft te zitten. Als er geen telefoon-alarm gebruikt kan worden, worden de vallen elke 6 uur gecontroleerd. Afhankelijk van doelstelling, locatie, geslacht en/of leeftijd krijgt een gevangen dier een van de drie behandelingen die in 3.4.4 beschreven worden als drie aparte typen dierproef. Van sommige soorten kunnen alle individuen (adult en juveniel), van andere soorten kunnen alleen juveniele individuen worden gehanteerd zonder sedatie. Het is de overtuiging dat het toepassen van sedatie voor het dier belastender is dan het kortdurend gefixeerd worden, dus als daarvan af kan worden gezien is dat beter.

Zij krijgen een oormerk en/of onderhuidse chip, zo nodig worden monsters genomen van haren of faeces, zo nodig (en alleen als volgroeid) krijgen ze een halsband om (3.4.4.1). Andere soorten moeten verdoofd worden om gehanteerd te kunnen worden voor het ter plekke uitvoeren van dezelfde handelingen als hierboven opgesomd (3.4.4.2). Grote roofdieren (zoals wolf en lynx) kunnen niet met een injectie uit de hand gesedeerd worden als ze in de val zitten, maar moeten met een blaaspijp worden geïnjecteerd voor het uitvoeren van bovengenoemde handelingen. Soorten die vanwege hun lichaamsbouw niet zo geschikt zijn voor een halsband (b.v. otter, bunzing en soms das) en onvolgroeide jongen van diverse soorten krijgen een zender geïmplant in de buikholte. Deze soorten worden na vangst meegenomen naar een dierenarts die onder adequate anesthesie en analgesie de zender los in de buikholte implanteert. Terwijl het dier nog onder anesthesie is, worden eventuele overige handelingen, zoals boven genoemd, uitgevoerd (3.4.4.3). Alle gevangen dieren worden binnen enkele uren en in ieder geval na goed bijgekomen te zijn, weer losgelaten op of dichtbij de vangplaats.

Dieren met een halsband worden alleen teruggevangen als de halsband vervangen moet worden omdat de onderzoeksvraag nog niet volledig beantwoord is en aanvullende metingen nodig zijn; of ze worden teruggevangen als uit gedrag of foto-opnamen blijkt dat er een probleem is met de halsband; overigens is dat laatste nog nooit nodig geweest in de afgelopen decennia van onderzoek door Bureau Mulder-natuurlijk. Dieren worden niet teruggevangen louter om de halsband af te doen als de batterijen zijn uitgewerkt of als het onderzoek is afgelopen, omdat de dieren al na één of enkele dagen volkomen gewend zijn aan de halsband en deze beschouwen als onderdeel van hun lichaam. Terugvangen brengt altijd ongemak, stress en zelfs enig risico met zich mee voor het dier. De ervaring leert, dat dieren met een (uitgewerkte) halsband oud kunnen worden; zo loopt een das bij Hilversum al ruim drie jaar rond met een halsband (eigen onderzoek) en bereikte een vos met een zenderhalsband in de duinen de recordleeftijd van 12 jaar; de eerste drie en een half jaar daarvan werd het dier gevolgd (Mulder, 2004. Longevity records in the red fox. *Lutra* 47 (1): 51-52). Een ander voorbeeld is een wolf, die tien jaar lang met een zenderhalsband om liep en 13-14 jaar oud werd (Ausband et al., 2009. Longevity and adaptability of a reintroduced gray wolf, *Northwestern Naturalist* 90: 44-47). Gedurende tientallen jaren onderzoek aan leeuwen in Oost-Afrika, kon geen effect van zenderhalsbanden op reproductie en levensduur worden vastgesteld, bij vergelijking van ongezenderde met gezenderde leeuwen (<http://cbs.umn.edu/research/labs/lionresearch/radio-collar>).

3.4.3 Beschrijf en benoem de logische samenhang van deze verschillende onderdelen en de eventuele fasering in de uitvoering. Vermeld eventuele mijlpalen en keuzemomenten.

Voor een goed inzicht in gedrag en ecologie van roofdieren moeten zenders of GPS-loggers gebruikt worden, omdat ze een verborgen leefwijze hebben en meestal 's nachts actief zijn. Kennis van het (ruimtelijk) gedrag van roofdieren geeft inzicht in hun aantallen, hun sociale leven en hun foeragegedrag, hun gedrag ten opzichte van de mens en de risico's van besmetting met parasieten en ziekten. Individuen die alleen gemerkt zijn met een chip of oormerk kunnen bij terugvangst of doodvondst een bijdrage leveren aan het onderzoek (verplaatsing, leeftijd, voortplanting, e.d.). Afhankelijk van de specifieke vraagstelling worden de resultaten per half jaar of per jaar geëvalueerd, om na te gaan of er voldoende gegevens verzameld zijn en of er meer proeven nodig zijn. In principe

worden alle gegevens openbaar gemaakt, behalve als dit individuen of soorten in gevaar zou kunnen brengen; daarbij valt te denken aan (illegale) bestrijding en verstoring van de rust van verblijfplaatsen (dassenburchten bv).

De onder 3.4.4 benoemde drie typen dierproeven hangen als volgt met elkaar samen (gedetailleerder uiteenzettingen in de drie bijlagen 'Beschrijving dierproeven'):

Type 1 gaat om goed hanteerbare dieren die niet gesedeerd hoeven te worden om de noodzakelijke handelingen te verrichten. De overtuiging is dat het tijdelijk (max. 45 minuten) fixeren van het dier veel minder ongerief veroorzaakt dan sedatie; het dier kan onmiddellijk zijn leven weer oppakken en heeft geen last van eventuele na-effecten van de sedatie, die (tijdelijk) onnatuurlijk gedrag met zich mee zouden kunnen brengen.

Type 2 gaat om dieren die niet hanteerbaar zijn, en op de plek van vangst worden gesedeerd om de noodzakelijke handelingen te kunnen verrichten.

Type 3 gaat om dieren die vanwege de onderzoeksvraag (zie bijlage 3.4.4.3) een zender in de buikholte geïmplanteerd moeten krijgen; deze dieren worden na vangst vervoerd naar een dierenarts en daar onder anesthesie geopereerd.

Dieren die in dierproef type 3 zitten, vallen in twee groepen uiteen. Allereerst dieren waarbij het technisch onmogelijk is een halsband om te doen, omdat ze geen nek hebben (otter, bunzing) of omdat ze nog onvolgroeid zijn en er toch gegevens over hun bewegingen nodig zijn. Deze dieren krijgen een peilzender in de buik geïmplanteerd. De tweede groep bevat dieren die zowel langdurig (jaren) gevolgd moeten worden als waarvan (tijdelijk) veel nauwkeurige gegevens over hun verplaatsingen nodig zijn voor de vraagstelling. Ze krijgen een buikzender met een lange levensduur, zodat ze jarenlang (handmatig) in het veld gevolgd kunnen worden, alsmede een GPS-halsband die maximaal een half jaar meegaat en heel vaak en nauwkeurig de locatie opslaat. Met deze combinatie van zenders zijn door Bureau Mulder-natuurlijk goede ervaringen opgedaan met recent dassenonderzoek langs de A27.

3.4.4 Benoem de typen dierproeven. Vul per type dierproef een bijlage Beschrijving dierproeven in.

Volgnummer	Type dierproef
1	Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten
2	Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten
3	Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie, vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	

Bijlage

Beschrijving dierproeven

- Deze bijlage voegt u bij uw projectvoorstel dierproeven.
- Per type dierproef moet u deze bijlage invullen en toevoegen.
- Meer informatie vindt u op de website www.centralecommissiedierproeven.nl.
- Of neem telefonisch contact op. (0900-2800028).

1 Algemene gegevens

1.1	Vul uw deelnemernummer van de NVWA in.	26400	
1.2	Vul de naam van de instelling of organisatie in.	Bureau Mulder-natuurlijk	
1.3	Vul het volgnummer en het type dierproef in.	Volgnummer	Type dierproef
	<i>Gebruik de volgnummers van vraag 3.4.4 van het format Projectvoorstel.</i>	3.4.4.3	Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie, vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten

2 Beschrijving dierproeven

A. Experimentele aanpak en primaire uitkomstparameters

Beschrijf de keuze van de experimentele aanpak en de primaire uitkomstparameters.

Om zinvol ecologisch onderzoek aan roofdieren te kunnen doen moeten de dieren vanwege hun verborgen en overwegend nachtelijke leefwijze altijd worden gevangen en gemerkt. Soorten die vanwege hun lichaamsbouw ongeschikt zijn om een halsband om te krijgen (bv een nek hebben met een grotere omvang dan hun kop), krijgen een peilzender in de buikholte geïmplanteerd. Soms krijgen ook soorten die wel geschikt zijn voor een halsband, tevens een buikzender geïmplanteerd. Dat komt voor als dieren langdurig (jaren) gevolgd moeten worden, terwijl er tegelijkertijd ook (tijdelijk) veel nauwkeurige gegevens over hun verplaatsingen nodig zijn voor de vraagstelling. Die dieren krijgen een buikzender met een lange levensduur, zodat ze jarenlang (handmatig) in het veld gevolgd kunnen worden, alsmede een GPS-halsband die maximaal een half jaar meegaat en heel vaak en nauwkeurig de locatie opslaat. Met deze combinatie van zenders zijn door Bureau Mulder-natuurlijk goede ervaringen opgedaan met recent dassenonderzoek langs de A27.

Ook onvolgroeide individuen van andere soorten kunnen, afhankelijk van de vraagstelling, een buikzender krijgen. Daarmee kunnen hun activiteiten, terreingebruik, foerageerplekken, onderlinge relaties en zwerftochten (de primaire uitkomstparameters) worden vastgelegd, ter beantwoording van de onderzoeksvragen.

Beschrijf de beoogde behandeling van de dieren (inclusief de aard, de frequentie en de duur van de behandelingen waaraan de dieren worden blootgesteld) en onderbouw de gekozen aanpak.

Vangen. De dieren worden gevangen in vallen; afhankelijk van de soort zijn dat inloopvallen, kastvallen,

wipvallen, vangkooien, netten, geborgde strikken, soft-catch pootklemmen of pootstrikken. Voor het gebruik van niet toegelaten vangmiddelen is ontheffing verleend in het kader van de Flora- en Faunawet (FF/75A/2015/025). De vallen worden regelmatig gecontroleerd, in elk geval een keer midden in de nacht en een keer 's ochtends vroeg, zodat gevangen dieren niet langer dan zes uur vastzitten. Als het gaat om een beperkt aantal vallen (1-5) tegelijk, worden de vallen uitgerust met een telefoon-alarm dat bij een vangst onmiddellijk de onderzoeker waarschuwt. Dieren zitten in dat geval niet langer dan een uur vast. Bij valtypen die met tientallen tegelijk worden toegepast, zoals geborgde strikken, is de toepassing van val-alarmen financieel en praktisch niet haalbaar. Financieel omdat een val-alarm ongeveer € 300,- kost, praktisch omdat het installeren er van meer tijd kost en de vangplek nog verder beïnvloedt dan het plaatsen van de val zelf al doet; beide aspecten verminderen de vangkans doordat bijvoorbeeld meer geur van de onderzoeker blijft hangen.

Als geen val-alarmen worden toegepast, worden de vallen 's nachts en 's ochtends (nooit met een langer interval dan zes uur) gecontroleerd; een frequentere controle brengt teveel verstoring en een lagere vangkans met zich mee. Bij beperkte aantallen vallen

Als het gaat om een beperkt aantal vallen tegelijk, worden de vallen uitgerust met een telefoon-alarm dat bij een vangst onmiddellijk de onderzoeker waarschuwt. Dieren zitten in dat geval niet langer dan een uur vast. Bij valtypen die met tientallen tegelijk worden toegepast, zoals geborgde strikken, is de toepassing van val-alarmen financieel en praktisch niet haalbaar. In dat geval worden de vallen 's nachts en 's ochtends (elke zes uur) gecontroleerd; een frequentere controle brengt teveel verstoring en een lagere vangkans met zich mee. Bij beperkte aantallen vallen worden 'wildcamera's' toegepast. De vallen staan, met de nodige lokmiddelen, enige tijd in het veld maar nog niet op scherp ('prebaiting'). Pas als uit de camera-opnamen blijkt dat de doelsoort in of bij de vallen komt, worden ze scherp gezet. Dit voorkomt bijvangst van niet-doelsoorten of vangst van niet-gewenste (bv reeds gemerkte) individuen van de doelsoort.

Behandeling. Als gevangen dieren drachtig of lacterend blijken te zijn, wordt afgezien van sedatie en opname in de proef en worden ze direct vrijgelaten; in het algemeen wordt de voortplantingsperiode zoveel mogelijk gemeden bij het doen van vangpogingen.

Een gevangen dier wordt uit de val gehaald, en in de vroege ochtend in een zak, dwangkooi of kist vervoerd naar een dierenarts. Omdat de dierenarts in principe alleen overdag beschikbaar is, wordt een 's nachts gevangen dier in de val gelaten als het een kastval is (droog en veilig), en anders na de vangst overgebracht naar een kist. Bij de dierenarts volgt verdoving en wordt een implanteerzender vrij in de buik geïmplanteerd. Met dit type zender kan het dier alleen handmatig gevolgd worden, want automatische GPS-localisering is niet mogelijk vanuit de buik. Wel kan het dier langdurig (tot 3 jaar lang) gevolgd worden. Ook wordt het dier gewogen, gemeten en onderzocht op geslacht en leeftijd. Hij (of zij) krijgt een oormerk en/of een onderhuidse chip ter identificatie. De zichtbare oormerken zijn nodig voor herkenning door jagers en andere waarnemers, zodat terugmeldingen verkregen worden en verplaatsingen (dispersie) geconstateerd kunnen worden. Als DNA-onderzoek gewenst is, wordt een plukje haar uitgetrokken, bij voorkeur uit de staart. Als gegevens over darmparasieten gewenst zijn, wordt een faeces-monster verzameld; in de meeste gevallen poept een gevangen dier uit zichzelf, uit stress, en anders wordt met een wattenstaafje een anale swab genomen.

Indien in het kader van de opdracht ook gedetailleerde positionele informatie dient te worden verzameld, krijgt het dier tevens een halsband met UHF, GPS en/of GSM-apparatuur omgelegd. Het gewicht daarvan is altijd minder dan 5% van het lichaamsgewicht (internationale vuistregel), meestal 2 - 3%. Het gezamenlijke gewicht van hals- en buikzender is ook nooit meer dan 5% van het lichaamsgewicht. Op de halsband staan naam en telefoonnummer van de onderzoeker, zodat hij bij vondst door derden kan worden geretourneerd. Voor het beschikbaar krijgen van de gegevens uit de halsband hoeven de dieren niet teruggevangen te worden, de gegevens worden op afstand (zonder te storen) draadloos gedownload of via het GSM-net naar een server gestuurd.

De gebruikte halsbanden en buikzenders worden speciaal voor dit doel, voor de desbetreffende diersoort en voor het specifieke onderzoek gefabriceerd en aangeschaft; het zijn geen kant-en-klare producten.

Na afloop van de behandeling krijgt het dier een antidoot en wordt hij overgebracht in de transportkist.

Zodra hij geheel is bijgekomen, wordt hij getransporteerd en wordt hij op of bij de vangplek losgelaten.

De behandeling bij de dierenarts vergt maximaal een uur, maar meestal niet meer dan dertig minuten. Het transport voor- en achteraf kost maximaal 30 minuten per rit; er wordt altijd een lokale dierenarts ingeschakeld om de transporttijd zo kort mogelijk te houden.

Buikzenders worden nooit vervangen als de batterijen leeg zijn.

Geef aan welke overwegingen en statistische methoden worden gebruikt om het aantal benodigde dieren tot een minimum te beperken.

De experimenten worden gefaseerd uitgevoerd, vooral door de omstandigheid dat de dieren nooit tegelijkertijd kunnen worden gevangen. Lopende het onderzoek worden de resultaten geanalyseerd en wordt bepaald hoe het onderzoek verder moet. Zodoende worden nooit teveel dieren gevangen en in de proef genomen, en nooit meer dan het absolute minimum nodig voor het onderzoek. Om een goed beeld te krijgen van de ecologie van de doelsoort wordt gestreefd naar maximaal 25 volwassen individuen.

B. De dieren

Benoem de diersoorten, herkomst, geschatte aantallen en levensstadia. Onderbouw deze keuzes.

Welke soorten *Carnivora* (roofdieren) worden gevangen is afhankelijk van vragen van opdrachtgevers. Bij dit type dierproef gaat het om: A. Soorten waarvan de lichaamsbouw (en/of leefwijze) ongeschikt is voor het gebruik van halsbanden: otter (*Lutra lutra*), bunzing (*Mustela putorius*), hermelijn (*Mustela erminea*) en wezel (*Mustela nivalis*). B. Soorten die wel een halsband om kunnen krijgen, en soms ook daadwerkelijk krijgen, maar waarvan de te volgen individuen jarenlang gevolgd moeten worden, wat met een buikzender wel kan en met een halsband alleen niet. C. Onvolgroeide jongen van andere roofdieren, waarbij een halsband na enige tijd te strak zou komen te zitten. Het kan bijvoorbeeld gaan om jongen van vos (*Vulpes vulpes*), wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*), wasbeer (*Procyon lotor*), das (*Meles meles*), boom- en steenmarter (*Martes spec*), wilde kat (*Felis silvestris*) en andere soorten. Meestal gaat het om jongen die vijf of meer weken oud zijn, en wordt de grootte van de buikzender aangepast aan de lichaamsgrootte van het dier, tot maximaal 5% van het lichaamsgewicht op dat moment.

De proefdieren zijn alle uit het wild afkomstig en blijven ook wild. De dieren zijn altijd de doelsoort van het onderzoek. De vragen kunnen niet beantwoord worden met tamme exemplaren of dieren in gevangenschap omdat deze het natuurlijke gedrag niet vertonen.

De aantallen volwassen en jonge proefdieren per onderzoek blijft in de praktijk (internationale ervaring bij onderzoek aan roofdieren) beperkt tot hooguit enkele tientallen, meestal veel minder. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis.

Gedurende de looptijd van dit project (5 jaar) worden naar schatting, op basis van de ervaring van de afgelopen decennia, maximaal 4-5 onderzoeksopdrachten verwacht, waarbij in totaal maximaal 30 volwassen dieren in dit type proef genomen worden en maximaal 50 jonge dieren.

Entreecriteria:

Als gevangen dieren drachtig of lacterend blijken te zijn, wordt afgezien van sedatie en opname in de proef; in het algemeen wordt de voortplantingsperiode zoveel mogelijk gemeden bij het doen van vangpogingen.

Mocht een gevangen dier zich ernstig verwond hebben in en door de val, wordt hij (of zij) eerst door een veterinaire verzorgd voor besloten wordt of hij (of zij) meedoet in de proef. Als de veterinaire en de onderzoeker gezamenlijk van oordeel zijn dat de vooruitzichten van het dier (in de natuur) zeer slecht zijn, dan blijft het dier in opvang. Zijn de voortuitzichten redelijk tot goed, dan wordt het dier (eventueel na enige dagen verzorging) losgelaten op de vangplek.

Zieke en (op natuurlijke wijze) gewonde dieren zijn een onderdeel van een natuurlijke populatie, en vormen geen reden om veterinaire in te grijpen. Afhankelijk van de conditie van het dier, wordt al of niet besloten hem (of haar) in de proef op te nemen.

C. Hergebruik

Is er hergebruik van dieren?

Nee, ga door met vraag D.

Ja > Geef aan op basis van welke overwegingen hergebruik in dit geval acceptabel wordt geacht.

Is er in het voorgaande of in het geplande gebruik sprake van (of een risico van) ernstig ongerief?

Nee

Ja > Geef aan op basis van welke overwegingen hergebruik in dit geval acceptabel wordt geacht.

D. Vervanging, vermindering en verfijning

Laat zien hoe de toepassing van methoden voor vervanging, vermindering en verfijning zijn meegewogen bij het bepalen van de experimentele strategie, de keuze van de dieren en de opzet van de dierproef en welke keuzes daarbij zijn gemaakt.

Vervanging: omdat het gaat om onderzoek aan de doelsoort in het wild, is vervanging door een andere soort of gebruik van tamme exemplaren niet mogelijk. Er zijn geen diervervangende alternatieven voor dit onderzoek. Alle metingen waarvoor geen handelingen aan dieren nodig zijn (observaties, keutels verzamelen etc) worden toegepast, en alleen als deze onvoldoende antwoorden geven wordt tot de dierproef besloten.

Vermindering: in de praktijk is het meestal onmogelijk om het streef-aantal proefdieren te halen, en moet er geroeid worden met de riemen die je hebt. Soms kan een onderzoek aan roefdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis. Door de (meestal onvermijdelijke) gefaseerde uitvoering en het tussendoor analyseren van de data, worden er nooit (achteraf) te veel dieren in de proef genomen.

Verfijning: omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten ervan door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk andere methoden om gegevens te verzamelen (fotovallen, observatie, sporen, voedsel), etcetera. Bij het vangen worden moderne methoden (fotoval, valalarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken. De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een zo lang mogelijke levensduur, om de noodzaak voor terugvangst (om de zender te vervangen) zoveel mogelijk te beperken.

Geef aan welke maatregelen zijn genomen om de kans op pijn, lijden of angst bij de dieren en de kans op nadelige milieueffecten tot een minimum te beperken.

Er wordt pas tot het feitelijke vangen overgegaan als er een redelijke kans is om het doeldier te vangen en de kans op bijvangst minimaal is. Bij het vangen wordt steeds gestreefd naar het zo kort mogelijk in de val laten zitten van de gevangen individuen. Als er op de ochtend gewacht moet worden, wordt het dier in een donkere en veilige (transport-)kist gezet. Het transport naar de dierenarts wordt zo kort mogelijk gehouden (lokale dierenarts) en gebeurt zo rustig mogelijk. De implanteer- of buikzender weegt nooit meer dan 3 % van het lichaamsgewicht van het dier.

In de weinige gevallen waarin naast een buikzender ook een halsband wordt toegepast, worden ze individueel op maat gemaakt. Indien mogelijk worden de halsbanden gemaakt met een 3-D-printer, waarmee de binnenkant zeer glad kan worden gemaakt, wat irritatie aan de hals voorkomt. Bij toepassing van zowel een halsband als een buikzender, is het gezamenlijke gewicht maximaal 5% van het lichaamsgewicht (internationaal geaccepteerde norm). In principe worden de proefdieren na de proef niet teruggevangen louter om buikzender en/of halsband te verwijderen; vangen en behandelen levert veel stress op, terwijl de proefdieren onmiddellijk of al na één of twee dagen totaal gewend zijn aan hun zenders en er probleemloos mee rond lopen. Indien mogelijk zijn de halsbanden voorzien van een breukplaats, die het begeeft bij grote spanning, bijvoorbeeld als het dier er klem mee zit. In een recent dassenonderzoek waarbij 17 dieren van een halsband werden voorzien, is het eenmaal voorgekomen dat de halsband brak toen de betreffende das met zijn halsband vast bleef zitten onder een hek.

Herhaling en duplicering

E. Herhaling

Geef aan hoe is nagegaan of deze dierproeven niet al eerder zijn uitgevoerd. Indien van toepassing geef aan waarom duplicatie noodzakelijk is.

Het betreft geen onderzoek in het kader van een wettelijke bepaling

Huisvesting en verzorging

F. Huisvesting en verzorging

Worden de dieren anders dan volgens de eisen in bijlage III van de richtlijn 2010/63/EU gehuisvest en/of verzorgd?

Nee

Ja > Geef, indien dit kan resulteren in nadelige effecten op het dierenwelzijn, aan op welke wijze de

dieren worden gehuisvest en verzorgd en motiveer de keuze om af te wijken van de eisen in bovengenoemde bijlage III.

G. Plaats waar de dieren worden gehuisvest

Worden de dierproeven geheel of gedeeltelijk uitgevoerd bij een inrichting die niet onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van een instellingsvergunninghouder Wod valt?

Nee > Ga verder met vraag H.

Ja > Geef aan wat voor bedrijf of instelling dit betreft.

Waarom is hiervoor gekozen en hoe wordt een adequate huisvesting, verzorging en behandeling van de dieren gewaarborgd?

Ongeriefinschatting/humane eindpunten

H. Pijn en pijnbestrijding

Valt te voorzien dat er pijn kan optreden bij de dieren?

Nee > Ga verder met vraag I.

Ja > Worden in dat geval verdoving, pijnstilling en/of andere pijnverlichtingsmethoden toegepast?

Nee > Motiveer dan waarom geen pijnverlichtingsmethoden worden toegepast.

Bij het vangen kunnen de dieren pijn ondervinden als ze proberen los te komen, vooral bij toepassing van geborgde strikken, soft-catch pootklemmen en pootstrikken. Dit wordt verlicht door de periode in de val zo kort mogelijk te houden, en door snel te handelen bij aankomst bij de val; met name als de onderzoeker opduikt kan een gevangen dier wild te keer gaan.

Ja > Geef dan aan welke pijnverlichtingsmethoden worden toegepast en op welke wijze wordt verzekerd dat dit op een optimale wijze gebeurt.

I. Overige aantasting van het welzijn en maatregelen

Welke eventuele andere vormen van welzijnsaantasting worden voorzien?

Angst en stress, gedurende de periode in de val en tijdens het transport. Wakker worden van de sedatie. Eén of enkele dagen wennen aan de halsband voor de subgroep die een halsband krijgen.

Geef aan wat de mogelijke oorzaken hiervan zijn.

Angst en stress ontstaan door het in de val zitten en het hanteren.

Beschrijf welke maatregelen worden genomen om deze schadelijke effecten te voorkomen of waar mogelijk te minimaliseren.

Angst en stress worden geminimaliseerd door de periode in de val, van hanteren en van transport zo kort mogelijk te houden. Mocht een dier zich bij het vangen verwond hebben, dan worden de wonden door de veterinaire verzorgd. Het bijkomen van de implantatie-operatie gebeurt in een rustige omgeving. Ook het retourtransport wordt zo rustig en kort mogelijk gehouden. De eventuele halsband wordt zo goed mogelijk passend gemaakt, niet te strak en niet te los bungelend, zodat de dieren hem snel als een onderdeel van hun lichaam gaan zien.

J. Humane eindpunten

Valt te voorzien dat zich bij deze dierproef omstandigheden voordoen waarbij het toepassen van humane eindpunten geïndiceerd is om verder lijden van de dieren te voorkomen?

Nee > Ga verder met vraag K.

Ja > Geef aan welke criteria hierbij worden gehanteerd.

Welk percentage van de dieren loopt kans deze criteria te halen?

K. Classificatie van ongerief

Geef aan hoe in het licht van alle hierboven beschreven negatieve effecten het cumulatief ongerief wordt geclassificeerd in termen van '*terminaal*', '*licht*', '*matig*' of '*ernstig*' ongerief.

Matig ongerief tijdens het vangen en vervoeren naar de dierenarts.

Matig ongerief tijdens bijkomen van de operatie/anesthesie.

Indien ook halsband is omgelegd, dan volgt na het bijkomen en vrijlaten maximaal 2 dagen licht ongerief vanwege wennen aan de halsband.

Einde experiment

L. Wijze van doden

Worden de dieren als onderdeel van het experiment of na afloop van het experiment gedood?

Nee

Ja > Geef aan waarom het doden van dieren als eindpunt essentieel is voor deze proef.

Wordt er een methode(n) van doden uit bijlage IV van richtlijn 2010/63/EU toegepast?

Nee > Beschrijf de euthanasiemethode en onderbouw de keuze hiervoor.

Ja

Bijlage

Beschrijving dierproeven

- Deze bijlage voegt u bij uw projectvoorstel dierproeven.
- Per type dierproef moet u deze bijlage invullen en toevoegen.
- Meer informatie vindt u op de website www.centralecommissiedierproeven.nl.
- Of neem telefonisch contact op. (0900-2800028).

1 Algemene gegevens

1.1	Vul uw deelnemernummer van de NVWA in.	26400	
1.2	Vul de naam van de instelling of organisatie in.	Bureau Mulder-natuurlijk	
1.3	Vul het volgnummer en het type dierproef in.	Volgnummer	Type dierproef
	<i>Gebruik de volgnummers van vraag 3.4.4 van het format Projectvoorstel.</i>	3.4.4.2	Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten

2 Beschrijving dierproeven

A. Experimentele aanpak en primaire uitkomstparameters

Beschrijf de keuze van de experimentele aanpak en de primaire uitkomstparameters.

Om zinvol ecologisch onderzoek aan roofdieren te kunnen doen moeten de dieren vanwege hun verborgen en overwegend nachtelijke leefwijze altijd worden gevangen en gemerkt. Volwassen individuen van roofdiersoorten die niet zonder sedatie hanteerbaar zijn, worden gesedeerd en uitgerust met een zender in de vorm van een halsband. Daarmee kunnen hun activiteiten, terreingebruik, foerageerplekken, onderlinge relaties en zwerftochten (de primaire uitkomstparameters) worden vastgelegd, ter beantwoording van de onderzoeksvragen.

Beschrijf de beoogde behandeling van de dieren (inclusief de aard, de frequentie en de duur van de behandelingen waaraan de dieren worden blootgesteld) en onderbouw de gekozen aanpak.

Vangen. De dieren worden gevangen in vallen; afhankelijk van de soort zijn dat inloopvallen, kastvallen, wipvallen, vangkooien, netten, geborgde strikken, soft-catch pootklemmen of pootstrikken. Voor het gebruik van niet toegelaten vangmiddelen is ontheffing verleend in het kader van de Flora- en Faunawet (FF/75A/2015/025). De vallen worden regelmatig gecontroleerd, in elk geval een keer midden in de nacht en een keer 's ochtends vroeg, zodat gevangen dieren niet langer dan zes uur vastzitten. Als het gaat om een beperkt aantal vallen (1-5) tegelijk, worden de vallen uitgerust met een telefoon-alarm dat bij een vangst onmiddellijk de onderzoeker waarschuwt. Dieren zitten in dat geval niet langer dan een uur vast. Bij valtypen die met tientallen tegelijk worden toegepast, zoals geborgde strikken, is de toepassing van val-alarmen financieel en praktisch niet haalbaar. Financieel omdat een val-alarm ongeveer € 300,- kost, praktisch omdat het installeren er van meer tijd kost en de vangplek nog verder beïnvloedt dan het plaatsen van de val zelf al doet; beide aspecten verminderen de vangkans doordat bijvoorbeeld meer geur van de onderzoeker blijft hangen.

Als geen val-alarmen worden toegepast, worden de vallen 's nachts en 's ochtends (nooit met een langer

interval dan zes uur) gecontroleerd; een frequentere controle brengt teveel verstoring en een lagere vangkans met zich mee. Bij beperkte aantallen vallen worden 'wildcamera's' toegepast. De vallen staan, met de nodige lokmiddelen, enige tijd in het veld maar nog niet op scherp ('prebaiting'). Pas als uit de camera-opnamen blijkt dat de doelsoort in of bij de vallen komt, worden ze scherp gezet. Dit voorkomt bijvangst van niet-doelsoorten of vangst van niet-gewenste (bv reeds gemerkte) individuen van de doelsoort.

Behandeling. Als gevangen dieren drachtig of lacterend blijken te zijn, wordt afgezien van sedatie en opname in de proef en worden ze direct vrijgelaten; in het algemeen wordt de voortplantingsperiode zoveel mogelijk gemeden bij het doen van vangpogingen. Een gevangen dier wordt in de val, in een zak of in een dwangkooi ('squeezekooi') verdoofd met een injectie met een voor de betreffende diersoort geaccepteerde sedatiemethode waarbij de handelingen zonder gevaar voor het dier of de onderzoeker kunnen worden uitgevoerd. In het geval van grote roofdieren zoals lynx (*Lynx lynx*) en wolf (*Canis lupus*) wordt een blaaspijp gebruikt om een gevangen dier te sederen. De ogen worden gesloten of ingedruppeld met kunsttraan om uitdroging te voorkomen, en er wordt op gelet dat het dier niet stikt (houding, tong). Ter plekke wordt hij (of zij) gewogen, gemeten en onderzocht op geslacht en leeftijd. Hij (of zij) krijgt een oormerk en/of een onderhuidse chip ter identificatie. De zichtbare oormerken zijn nodig voor herkenning door jagers en andere waarnemers, zodat terugmeldingen verkregen worden en verplaatsingen (dispersie) geconstateerd kunnen worden. Als DNA-onderzoek gewenst is, wordt een plukje haar uitgetrokken, bij voorkeur uit de staart. Als gegevens over darmparasieten gewenst zijn, wordt een faeces-monster verzameld; in de meeste gevallen poept een gevangen dier uit zichzelf, uit stress, en anders wordt met een wattenstaafje een anale swab genomen. Indien in het kader van de opdracht gedetailleerde positionele informatie dient te worden verzameld, krijgt het dier een halsband met UHF, GPS en/of GSM-apparatuur omgelegd. Het gewicht daarvan is altijd minder dan 5% van het lichaamsgewicht (internationale vuistregel), meestal 2 – 3%. Op de halsband staan naam en telefoonnummer van de onderzoeker, zodat hij bij vondst door derden kan worden geretourneerd. Voor het beschikbaar krijgen van de gegevens uit de halsband hoeven de dieren niet teruggevangen te worden, de gegevens worden op afstand (zonder te storen) draadloos gedownload of via het GSM-net naar een server gestuurd.

Na afloop van de behandeling krijgt het dier een antidoot, wordt gewacht tot hij geheel is bijgekomen, en wordt hij ter plekke vrijgelaten. Het geheel van handelingen vergt maximaal een uur, maar meestal niet meer dan veertig minuten.

Geef aan welke overwegingen en statistische methoden worden gebruikt om het aantal benodigde dieren tot een minimum te beperken.

De experimenten worden gefaseerd uitgevoerd, vooral door de omstandigheid dat de dieren nooit tegelijkertijd kunnen worden gevangen. Lopende het onderzoek worden de resultaten geanalyseerd en wordt bepaald hoe het onderzoek verder moet. Zodoende worden nooit teveel dieren gevangen en in de proef genomen, en nooit meer dan het absolute minimum nodig voor het onderzoek.

Om een goed beeld te krijgen van de ecologie van de doelsoort wordt gestreefd naar maximaal 25 volwassen individuen per project.

B. De dieren

Benoem de diersoorten, herkomst, geschatte aantallen en levensstadia. Onderbouw deze keuzes.

Welke soorten *Carnivora* (roofdieren) worden gevangen is afhankelijk van vragen van opdrachtgevers. Bij dit type dierproef, met sedatie, gaat het om soorten waarvan de volwassen individuen niet goed hanteerbaar zijn zonder sedatie. Ook soorten die wel goed hanteerbaar zijn komen in deze dierproef, indien handelingen noodzakelijk zijn die niet zonder sedatie verricht kunnen worden, zoals het nemen van een bloedmonster. Naast eerder genoemde soorten kan het gaan om vos (*Vulpes vulpes*), wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*), wasbeer (*Procyon lotor*), das (*Meles meles*), boommarter (*Martes martes*), hermelijn (*Mustela erminea*), wilde kat (*Felis silvestris*) en andere soorten.

De proefdieren zijn alle uit het wild afkomstig en blijven ook wild. De dieren zijn altijd de doelsoort van het onderzoek. De vragen kunnen niet beantwoord worden met tamme exemplaren of dieren in gevangenschap omdat deze het natuurlijke gedrag niet vertonen.

De aantal volwassen proefdieren per onderzoek blijft in de praktijk (internationale ervaring bij onderzoek aan roofdieren) beperkt tot hooguit enkele tientallen, meestal veel minder. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis.

Gedurende de looptijd van dit project (5 jaar) worden naar schatting, op basis van de ervaring van de afgelopen decennia, maximaal 4-5 onderzoeksopdrachten verwacht, waarbij in totaal maximaal 50

volwassen dieren in de proef genomen worden.

Entreecriteria:

Als gevangen dieren nog niet voldoende volgroeid zijn, worden geen halsbanden toegepast.

Als gevangen dieren drachtig of lactierend blijken te zijn, wordt afgezien van sedatie; in het algemeen wordt de voortplantingsperiode zoveel mogelijk gemeden bij het doen van vangpogingen.

Mocht een gevangen dier zich ernstig verwond hebben in en door de val, wordt hij (of zij) eerst door een veterinaire verzorgd voor besloten wordt of hij (of zij) meedoet in de proef. Als de veterinaire en de onderzoeker gezamenlijk van oordeel zijn dat de vooruitzichten van het dier (in de natuur) zeer slecht zijn, dan blijft het dier in opvang. Zijn de voortuitzichten redelijk tot goed, dan wordt het dier (eventueel na enige dagen verzorging) losgelaten op de vangplek.

Zieke en (op natuurlijke wijze) gewonde dieren zijn een onderdeel van een natuurlijke populatie, en vormen geen reden om veterinaire in te grijpen. Afhankelijk van de conditie van het dier, wordt al of niet besloten hem (of haar) in de proef op te nemen.

C. Hergebruik

Is er hergebruik van dieren?

Nee, ga door met vraag D.

Ja > Geef aan op basis van welke overwegingen hergebruik in dit geval acceptabel wordt geacht.

Is er in het voorgaande of in het geplande gebruik sprake van (of een risico van) ernstig ongerief?

Nee

Ja > Geef aan op basis van welke overwegingen hergebruik in dit geval acceptabel wordt geacht.

D. Vervanging, vermindering en verfijning

Laat zien hoe de toepassing van methoden voor vervanging, vermindering en verfijning zijn meegewogen bij het bepalen van de experimentele strategie, de keuze van de dieren en de opzet van de dierproef en welke keuzes daarbij zijn gemaakt.

Vervanging: omdat het gaat om onderzoek aan de doelsoort in het wild, is vervanging door een andere soort of gebruik van tamme exemplaren niet mogelijk. Er zijn geen diervervangende alternatieven voor dit onderzoek. Alle metingen waarvoor geen handelingen aan dieren nodig zijn (observaties, keutels verzamelen etc) worden toegepast, en alleen als deze onvoldoende antwoorden geven wordt tot de dierproef besloten.

Vermindering: in de praktijk is het meestal onmogelijk om het streef-aantal proefdieren te halen, en moet er geroeid worden met de riemen die je hebt. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis. Door de (meestal onvermijdelijke) gefaseerde uitvoering en het tussendoor analyseren van de data, worden er nooit (achteraf) te veel dieren in proef genomen.

Verfijning: omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten ervan door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk andere methoden om gegevens te verzamelen (fotovallen, observatie, sporen, voedsel), etcetera. Bij het vangen worden moderne methoden (fotoval, valalarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken. De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een zo lang mogelijke levensduur, om de noodzaak voor terugvangst (om de zender te vervangen) zoveel mogelijk te beperken.

Geef aan welke maatregelen zijn genomen om de kans op pijn, lijden of angst bij de dieren en de kans op nadelige milieueffecten tot een minimum te beperken.

Er wordt pas tot het feitelijke vangen overgegaan als er een redelijke kans is om het doeldier te vangen en de kans op bijvangst minimaal is. Bij het vangen wordt steeds gestreefd naar het zo kort mogelijk in de val laten zitten van de gevangen individuen. Bij het hanteren van gevangen dieren worden de ogen zoveel mogelijk afgedekt om visuele prikkels voor het proefdier te beperken, en wordt zo weinig mogelijk lawaai gemaakt. De halsbanden worden individueel op maat gemaakt. Indien mogelijk worden de halsbanden gemaakt met een 3-D-printer, waarmee de binnenkant zeer glad kan worden gemaakt, wat irritatie aan de hals voorkomt. Een halsband weegt nooit meer dan 5% (internationaal geaccepteerde norm) van het

lichaamsgewicht, in de meeste gevallen minder dan 3%. In principe worden de proefdieren na de proef niet teruggevangen louter om de halsband te verwijderen; vangen en behandelen levert veel stress op, terwijl de proefdieren al na één of twee dagen totaal gewend zijn aan hun halsband en er probleemloos mee rond lopen. Indien mogelijk zijn de halsbanden voorzien van een breukplaats, die het begeeft bij grote spanning, bijvoorbeeld als het dier er klem mee zit. In een recent dassenonderzoek waarbij 17 dieren van een halsband werden voorzien, is het eenmaal voorgekomen dat de halsband brak toen de betreffende das met zijn halsband vast bleef zitten onder een hek.

Herhaling en duplicering

E. Herhaling

Geef aan hoe is nagegaan of deze dierproeven niet al eerder zijn uitgevoerd. Indien van toepassing geef aan waarom duplicatie noodzakelijk is.

Het betreft geen onderzoek in het kader van een wettelijke bepaling

Huisvesting en verzorging

F. Huisvesting en verzorging

Worden de dieren anders dan volgens de eisen in bijlage III van de richtlijn 2010/63/EU gehuisvest en/of verzorgd?

Nee

Ja > Geef, indien dit kan resulteren in nadelige effecten op het dierenwelzijn, aan op welke wijze de dieren worden gehuisvest en verzorgd en motiveer de keuze om af te wijken van de eisen in bovengenoemde bijlage III.

G. Plaats waar de dieren worden gehuisvest

Worden de dierproeven geheel of gedeeltelijk uitgevoerd bij een inrichting die niet onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van een instellingsvergunninghouder Wod valt?

Nee > Ga verder met vraag H.

Ja > Geef aan wat voor bedrijf of instelling dit betreft.

Waarom is hiervoor gekozen en hoe wordt een adequate huisvesting, verzorging en behandeling van de dieren gewaarborgd?

Ongeriefinschatting/humane eindpunten

H. Pijn en pijnbestrijding

Valt te voorzien dat er pijn kan optreden bij de dieren?

Nee > Ga verder met vraag I.

Ja > Worden in dat geval verdoving, pijnstilling en/of andere pijnverlichtingsmethoden toegepast?

Nee > Motiveer dan waarom geen pijnverlichtingsmethoden worden toegepast.

Bij het vangen kunnen de dieren pijn ondervinden als ze proberen los te komen, vooral bij toepassing van geborgde strikken, soft-catch pootklemmen en pootstrikken. Dit wordt verlicht door de periode in de val zo kort mogelijk te houden, en door snel te handelen bij aankomst bij de val; met name als de onderzoeker opduikt kan een gevangen dier wild te keer gaan. De sedatie wordt zo snel mogelijk uitgevoerd.

Ja > Geef dan aan welke pijnverlichtingsmethoden worden toegepast en op welke wijze wordt verzekerd dat dit op een optimale wijze gebeurt.

I. Overige aantasting van het welzijn en maatregelen

Welke eventuele andere vormen van welzijnsaantasting worden voorzien?

Angst en stress, gedurende de periode in de val, tot de sedatie. Wakker worden van de sedatie. Eén of enkele dagen wennen aan de halsband.

Geef aan wat de mogelijke oorzaken hiervan zijn.

Angst en stress ontstaan door het in de val zitten en het hanteren, en het bijkomen van de sedatie.

Beschrijf welke maatregelen worden genomen om deze schadelijke effecten te voorkomen of waar mogelijk te minimaliseren.

Angst en stress worden geminimaliseerd door de periode in de val zo kort mogelijk te houden. Sedatie wordt zo snel mogelijk toegepast. De halsband wordt zo goed mogelijk passend gemaakt, niet te strak en niet te los bungelend, zodat de dieren hem snel als een onderdeel van hun lichaam gaan zien. Mocht een gevangen dier zich ernstig verwond hebben in en door de val, dan wordt hij (of zij) eerst door een veterinaire verzorgd voor besloten wordt of hij (of zij) meedoet in de proef (zie ook onder punt B).

J. Humane eindpunten

Valt te voorzien dat zich bij deze dierproef omstandigheden voordoen waarbij het toepassen van humane eindpunten geïndiceerd is om verder lijden van de dieren te voorkomen?

Nee > Ga verder met vraag K.

Ja > Geef aan welke criteria hierbij worden gehanteerd.

Welk percentage van de dieren loopt kans deze criteria te halen?

K. Classificatie van ongerief

Geef aan hoe in het licht van alle hierboven beschreven negatieve effecten het cumulatief ongerief wordt geclassificeerd in termen van 'terminaal', 'licht', 'matig' of 'ernstig' ongerief.

Matig ongerief tijdens het vangen, sederen (uitvoeren van de handelingen) en bijkomen.

Na het omdoen van de halsband, bijkomen en vrijlaten nog maximaal 2 dagen licht ongerief tijdens wennen aan de halsband.

Einde experiment

L. Wijze van doden

Worden de dieren als onderdeel van het experiment of na afloop van het experiment gedood?

Nee

Ja > Geef aan waarom het doden van dieren als eindpunt essentieel is voor deze proef.

Wordt er een methode(n) van doden uit bijlage IV van richtlijn 2010/63/EU toegepast?

Nee > Beschrijf de euthanasiemethode en onderbouw de keuze hiervoor.

Ja

Bijlage

Beschrijving dierproeven

- Deze bijlage voegt u bij uw projectvoorstel dierproeven.
- Per type dierproef moet u deze bijlage invullen en toevoegen.
- Meer informatie vindt u op de website www.centralecommissiedierproeven.nl.
- Of neem telefonisch contact op. (0900-2800028).

1 Algemene gegevens

1.1	Vul uw deelnemernummer van de NVWA in.	26400	
1.2	Vul de naam van de instelling of organisatie in.	Bureau Mulder-natuurlijk	
1.3	Vul het volgnummer en het type dierproef in. <i>Gebruik de volgnummers van vraag 3.4.4 van het format Projectvoorstel.</i>	Volgnummer	Type dierproef
		3.4.4.3	Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie, vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten

2 Beschrijving dierproeven

A. Experimentele aanpak en primaire uitkomstparameters

Beschrijf de keuze van de experimentele aanpak en de primaire uitkomstparameters.

Om zinvol ecologisch onderzoek aan roofdieren te kunnen doen moeten de dieren vanwege hun verborgen en overwegend nachtelijke leefwijze altijd worden gevangen en gemerkt. Soorten die vanwege hun lichaamsbouw ongeschikt zijn om een halsband om te krijgen (bv een nek hebben met een grotere omvang dan hun kop), krijgen een peilzender in de buikholte geïmplanteerd. Soms krijgen ook soorten die wel geschikt zijn voor een halsband, tevens een buikzender geïmplanteerd. Dat komt voor als dieren langdurig (jaren) gevolgd moeten worden, terwijl er tegelijkertijd ook (tijdelijk) veel nauwkeurige gegevens over hun verplaatsingen nodig zijn voor de vraagstelling. Die dieren krijgen een buikzender met een lange levensduur, zodat ze jarenlang (handmatig) in het veld gevolgd kunnen worden, alsmede een GPS-halsband die maximaal een half jaar meegaat en heel vaak en nauwkeurig de locatie opslaat. Met deze combinatie van zenders zijn door Bureau Mulder-natuurlijk goede ervaringen opgedaan met recent dassenonderzoek langs de A27.

Ook onvolgroeide individuen van andere soorten kunnen, afhankelijk van de vraagstelling, een buikzender krijgen. Daarmee kunnen hun activiteiten, terreingebruik, foerageerplekken, onderlinge relaties en zwerftochten (de primaire uitkomstparameters) worden vastgelegd, ter beantwoording van de onderzoeksvragen.

Beschrijf de beoogde behandeling van de dieren (inclusief de aard, de frequentie en de duur van de behandelingen waaraan de dieren worden blootgesteld) en onderbouw de gekozen aanpak.

Vangen. De dieren worden gevangen in vallen; afhankelijk van de soort zijn dat inloopvallen, kastvallen,

wipvallen, vangkooien, netten, geborgde strikken, soft-catch pootklemmen of pootstrikken. Voor het gebruik van niet toegelaten vangmiddelen is ontheffing verleend in het kader van de Flora- en Faunawet (FF/75A/2015/025). De vallen worden regelmatig gecontroleerd, in elk geval een keer midden in de nacht en een keer 's ochtends vroeg, zodat gevangen dieren niet langer dan zes uur vastzitten. Als het gaat om een beperkt aantal vallen (1-5) tegelijk, worden de vallen uitgerust met een telefoon-alarm dat bij een vangst onmiddellijk de onderzoeker waarschuwt. Dieren zitten in dat geval niet langer dan een uur vast. Bij valtypen die met tientallen tegelijk worden toegepast, zoals geborgde strikken, is de toepassing van val-alarmen financieel en praktisch niet haalbaar. Financieel omdat een val-alarm ongeveer € 300,- kost, praktisch omdat het installeren er van meer tijd kost en de vangplek nog verder beïnvloedt dan het plaatsen van de val zelf al doet; beide aspecten verminderen de vangkans doordat bijvoorbeeld meer geur van de onderzoeker blijft hangen.

Als geen val-alarmen worden toegepast, worden de vallen 's nachts en 's ochtends (nooit met een langer interval dan zes uur) gecontroleerd; een frequentere controle brengt teveel verstoring en een lagere vangkans met zich mee. Bij beperkte aantallen vallen

Als het gaat om een beperkt aantal vallen tegelijk, worden de vallen uitgerust met een telefoon-alarm dat bij een vangst onmiddellijk de onderzoeker waarschuwt. Dieren zitten in dat geval niet langer dan een uur vast. Bij valtypen die met tientallen tegelijk worden toegepast, zoals geborgde strikken, is de toepassing van val-alarmen financieel en praktisch niet haalbaar. In dat geval worden de vallen 's nachts en 's ochtends (elke zes uur) gecontroleerd; een frequentere controle brengt teveel verstoring en een lagere vangkans met zich mee. Bij beperkte aantallen vallen worden 'wildcamera's' toegepast. De vallen staan, met de nodige lokmiddelen, enige tijd in het veld maar nog niet op scherp ('prebaiting'). Pas als uit de camera-opnamen blijkt dat de doelsoort in of bij de vallen komt, worden ze scherp gezet. Dit voorkomt bijvangst van niet-doelsoorten of vangst van niet-gewenste (bv reeds gemerkte) individuen van de doelsoort.

Behandeling. Als gevangen dieren drachtig of lacterend blijken te zijn, wordt afgezien van sedatie en opname in de proef en worden ze direct vrijgelaten; in het algemeen wordt de voortplantingsperiode zoveel mogelijk gemeden bij het doen van vangpogingen.

Een gevangen dier wordt uit de val gehaald, en in de vroege ochtend in een zak, dwangkooi of kist vervoerd naar een dierenarts. Omdat de dierenarts in principe alleen overdag beschikbaar is, wordt een 's nachts gevangen dier in de val gelaten als het een kastval is (droog en veilig), en anders na de vangst overgebracht naar een kist. Bij de dierenarts volgt verdoving en wordt een implanteerzender vrij in de buik geïmplanterd. Met dit type zender kan het dier alleen handmatig gevolgd worden, want automatische GPS-localisering is niet mogelijk vanuit de buik. Wel kan het dier langdurig (tot 3 jaar lang) gevolgd worden. Ook wordt het dier gewogen, gemeten en onderzocht op geslacht en leeftijd. Hij (of zij) krijgt een oormerk en/of een onderhuidse chip ter identificatie. De zichtbare oormerken zijn nodig voor herkenning door jagers en andere waarnemers, zodat terugmeldingen verkregen worden en verplaatsingen (dispersie) geconstateerd kunnen worden. Als DNA-onderzoek gewenst is, wordt een plukje haar uitgetrokken, bij voorkeur uit de staart. Als gegevens over darmparasieten gewenst zijn, wordt een faeces-monster verzameld; in de meeste gevallen poept een gevangen dier uit zichzelf, uit stress, en anders wordt met een wattenstaafje een anale swab genomen.

Indien in het kader van de opdracht ook gedetailleerde positionele informatie dient te worden verzameld, krijgt het dier tevens een halsband met UHF, GPS en/of GSM-apparatuur omgelegd. Het gewicht daarvan is altijd minder dan 5% van het lichaamsgewicht (internationale vuistregel), meestal 2 - 3%. Het gezamenlijke gewicht van hals- en buikzender is ook nooit meer dan 5% van het lichaamsgewicht. Op de halsband staan naam en telefoonnummer van de onderzoeker, zodat hij bij vondst door derden kan worden geretourneerd. Voor het beschikbaar krijgen van de gegevens uit de halsband hoeven de dieren niet teruggevangen te worden, de gegevens worden op afstand (zonder te storen) draadloos gedownload of via het GSM-net naar een server gestuurd.

De gebruikte halsbanden en buikzenders worden speciaal voor dit doel, voor de desbetreffende diersoort en voor het specifieke onderzoek gefabriceerd en aangeschaft; het zijn geen kant-en-klare producten.

Na afloop van de behandeling krijgt het dier een antidoot en wordt hij overgebracht in de transportkist.

Zodra hij geheel is bijgekomen, wordt hij getransporteerd en wordt hij op of bij de vangplek losgelaten.

De behandeling bij de dierenarts vergt maximaal een uur, maar meestal niet meer dan dertig minuten. Het transport voor- en achteraf kost maximaal 30 minuten per rit; er wordt altijd een lokale dierenarts ingeschakeld om de transporttijd zo kort mogelijk te houden.

Buikzenders worden nooit vervangen als de batterijen leeg zijn.

Geef aan welke overwegingen en statistische methoden worden gebruikt om het aantal benodigde dieren tot een minimum te beperken.

De experimenten worden gefaseerd uitgevoerd, vooral door de omstandigheid dat de dieren nooit tegelijkertijd kunnen worden gevangen. Lopende het onderzoek worden de resultaten geanalyseerd en wordt bepaald hoe het onderzoek verder moet. Zodoende worden nooit teveel dieren gevangen en in de proef genomen, en nooit meer dan het absolute minimum nodig voor het onderzoek.

Om een goed beeld te krijgen van de ecologie van de doelsoort wordt gestreefd naar maximaal 25 volwassen individuen.

B. De dieren

Benoem de diersoorten, herkomst, geschatte aantallen en levensstadia. Onderbouw deze keuzes.

Welke soorten *Carnivora* (roofdieren) worden gevangen is afhankelijk van vragen van opdrachtgevers. Bij dit type dierproef gaat het om: A. Soorten waarvan de lichaamsbouw (en/of leefwijze) ongeschikt is voor het gebruik van halsbanden: otter (*Lutra lutra*), bunzing (*Mustela putorius*), hermelijn (*Mustela erminea*) en wezel (*Mustela nivalis*). B. Soorten die wel een halsband om kunnen krijgen, en soms ook daadwerkelijk krijgen, maar waarvan de te volgen individuen jarenlang gevolgd moeten worden, wat met een buikzender wel kan en met een halsband alleen niet. C. Onvolgroeide jongen van andere roofdieren, waarbij een halsband na enige tijd te strak zou komen te zitten. Het kan bijvoorbeeld gaan om jongen van vos (*Vulpes vulpes*), wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*), wasbeer (*Procyon lotor*), das (*Meles meles*), boom- en steenmarter (*Martes spec*), wilde kat (*Felis silvestris*) en andere soorten. Meestal gaat het om jongen die vijf of meer weken oud zijn, en wordt de grootte van de buikzender aangepast aan de lichaamsgrootte van het dier, tot maximaal 5% van het lichaamsgewicht op dat moment.

De proefdieren zijn alle uit het wild afkomstig en blijven ook wild. De dieren zijn altijd de doelsoort van het onderzoek. De vragen kunnen niet beantwoord worden met tamme exemplaren of dieren in gevangenschap omdat deze het natuurlijke gedrag niet vertonen.

De aantallen volwassen en jonge proefdieren per onderzoek blijft in de praktijk (internationale ervaring bij onderzoek aan roofdieren) beperkt tot hooguit enkele tientallen, meestal veel minder. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis.

Gedurende de looptijd van dit project (5 jaar) worden naar schatting, op basis van de ervaring van de afgelopen decennia, maximaal 4-5 onderzoeksopdrachten verwacht, waarbij in totaal maximaal 30 volwassen dieren in dit type proef genomen worden en maximaal 50 jonge dieren.

Entreecriteria:

Als gevangen dieren drachtig of lacterend blijken te zijn, wordt afgezien van sedatie en opname in de proef; in het algemeen wordt de voortplantingsperiode zoveel mogelijk gemeden bij het doen van vangpogingen.

Mocht een gevangen dier zich ernstig verwond hebben in en door de val, wordt hij (of zij) eerst door een veterinaire verzorgd voor besloten wordt of hij (of zij) meedoet in de proef. Als de veterinaire en de onderzoeker gezamenlijk van oordeel zijn dat de vooruitzichten van het dier (in de natuur) zeer slecht zijn, dan blijft het dier in opvang. Zijn de voortuitzichten redelijk tot goed, dan wordt het dier (eventueel na enige dagen verzorging) losgelaten op de vangplek.

Zieke en (op natuurlijke wijze) gewonde dieren zijn een onderdeel van een natuurlijke populatie, en vormen geen reden om veterinaire in te grijpen. Afhankelijk van de conditie van het dier, wordt al of niet besloten hem (of haar) in de proef op te nemen.

C. Hergebruik

Is er hergebruik van dieren?

Nee, ga door met vraag D.

Ja > Geef aan op basis van welke overwegingen hergebruik in dit geval acceptabel wordt geacht.

Is er in het voorgaande of in het geplande gebruik sprake van (of een risico van) ernstig ongerief?

Nee

Ja > Geef aan op basis van welke overwegingen hergebruik in dit geval acceptabel wordt geacht.

D. Vervanging, vermindering en verfijning

Laat zien hoe de toepassing van methoden voor vervanging, vermindering en verfijning zijn meegewogen bij het bepalen van de experimentele strategie, de keuze van de dieren en de opzet van de dierproef en welke keuzes daarbij zijn gemaakt.

Vervanging: omdat het gaat om onderzoek aan de doelsoort in het wild, is vervanging door een andere soort of gebruik van tamme exemplaren niet mogelijk. Er zijn geen diervervangende alternatieven voor dit onderzoek. Alle metingen waarvoor geen handelingen aan dieren nodig zijn (observaties, keutels verzamelen etc) worden toegepast, en alleen als deze onvoldoende antwoorden geven wordt tot de dierproef besloten.

Vermindering: in de praktijk is het meestal onmogelijk om het streef-aantal proefdieren te halen, en moet er geroeid worden met de riemen die je hebt. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis. Door de (meestal onvermijdelijke) gefaseerde uitvoering en het tussendoor analyseren van de data, worden er nooit (achteraf) te veel dieren in de proef genomen.

Verfijning: omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten ervan door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk andere methoden om gegevens te verzamelen (fotovallen, observatie, sporen, voedsel), etcetera. Bij het vangen worden moderne methoden (fotoval, valalarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken. De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een zo lang mogelijke levensduur, om de noodzaak voor terugvangst (om de zender te vervangen) zoveel mogelijk te beperken.

Geef aan welke maatregelen zijn genomen om de kans op pijn, lijden of angst bij de dieren en de kans op nadelige milieueffecten tot een minimum te beperken.

Er wordt pas tot het feitelijke vangen overgegaan als er een redelijke kans is om het doeldier te vangen en de kans op bijvangst minimaal is. Bij het vangen wordt steeds gestreefd naar het zo kort mogelijk in de val laten zitten van de gevangen individuen. Als er op de ochtend gewacht moet worden, wordt het dier in een donkere en veilige (transport-)kist gezet. Het transport naar de dierenarts wordt zo kort mogelijk gehouden (lokale dierenarts) en gebeurt zo rustig mogelijk. De implanteer- of buikzender weegt nooit meer dan 3 % van het lichaamsgewicht van het dier.

In de weinige gevallen waarin naast een buikzender ook een halsband wordt toegepast, worden ze individueel op maat gemaakt. Indien mogelijk worden de halsbanden gemaakt met een 3-D-printer, waarmee de binnenkant zeer glad kan worden gemaakt, wat irritatie aan de hals voorkomt. Bij toepassing van zowel een halsband als een buikzender, is het gezamenlijke gewicht maximaal 5% van het lichaamsgewicht (internationaal geaccepteerde norm). In principe worden de proefdieren na de proef niet teruggevangen louter om buikzender en/of halsband te verwijderen; vangen en behandelen levert veel stress op, terwijl de proefdieren onmiddellijk of al na één of twee dagen totaal gewend zijn aan hun zenders en er probleemloos mee rond lopen. Indien mogelijk zijn de halsbanden voorzien van een breukplaats, die het begeeft bij grote spanning, bijvoorbeeld als het dier er klem mee zit. In een recent dassenonderzoek waarbij 17 dieren van een halsband werden voorzien, is het eenmaal voorgekomen dat de halsband brak toen de betreffende das met zijn halsband vast bleef zitten onder een hek.

Herhaling en duplicering

E. Herhaling

Geef aan hoe is nagegaan of deze dierproeven niet al eerder zijn uitgevoerd. Indien van toepassing geef aan waarom duplicatie noodzakelijk is.

Het betreft geen onderzoek in het kader van een wettelijke bepaling

Huisvesting en verzorging

F. Huisvesting en verzorging

Worden de dieren anders dan volgens de eisen in bijlage III van de richtlijn 2010/63/EU gehuisvest en/of verzorgd?

Nee

Ja > Geef, indien dit kan resulteren in nadelige effecten op het dierenwelzijn, aan op welke wijze de

dieren worden gehuisvest en verzorgd en motiveer de keuze om af te wijken van de eisen in bovengenoemde bijlage III.

G. Plaats waar de dieren worden gehuisvest

Worden de dierproeven geheel of gedeeltelijk uitgevoerd bij een inrichting die niet onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van een instellingsvergunninghouder Wod valt?

Nee > Ga verder met vraag H.

Ja > Geef aan wat voor bedrijf of instelling dit betreft.

Waarom is hiervoor gekozen en hoe wordt een adequate huisvesting, verzorging en behandeling van de dieren gewaarborgd?

Ongeriefinschatting/humane eindpunten

H. Pijn en pijnbestrijding

Valt te voorzien dat er pijn kan optreden bij de dieren?

Nee > Ga verder met vraag I.

Ja > Worden in dat geval verdoving, pijnstilling en/of andere pijnverlichtingsmethoden toegepast?

Nee > Motiveer dan waarom geen pijnverlichtingsmethoden worden toegepast.

Bij het vangen kunnen de dieren pijn ondervinden als ze proberen los te komen, vooral bij toepassing van geborgde strikken, soft-catch pootklemmen en pootstrikken. Dit wordt verlicht door de periode in de val zo kort mogelijk te houden, en door snel te handelen bij aankomst bij de val; met name als de onderzoeker opduikt kan een gevangen dier wild te keer gaan.

Ja > Geef dan aan welke pijnverlichtingsmethoden worden toegepast en op welke wijze wordt verzekerd dat dit op een optimale wijze gebeurt.

I. Overige aantasting van het welzijn en maatregelen

Welke eventuele andere vormen van welzijnsaantasting worden voorzien?

Angst en stress, gedurende de periode in de val en tijdens het transport. Wakker worden van de sedatie. Eén of enkele dagen wennen aan de halsband voor de subgroep die een halsband krijgen.

Geef aan wat de mogelijke oorzaken hiervan zijn.

Angst en stress ontstaan door het in de val zitten en het hanteren.

Beschrijf welke maatregelen worden genomen om deze schadelijke effecten te voorkomen of waar mogelijk te minimaliseren.

Angst en stress worden geminimaliseerd door de periode in de val, van hanteren en van transport zo kort mogelijk te houden. Mocht een dier zich bij het vangen verwond hebben, dan worden de wonden door de veterinaire verzorgd. Het bijkomen van de implantatie-operatie gebeurt in een rustige omgeving. Ook het retourtransport wordt zo rustig en kort mogelijk gehouden. De eventuele halsband wordt zo goed mogelijk passend gemaakt, niet te strak en niet te los bungelend, zodat de dieren hem snel als een onderdeel van hun lichaam gaan zien.

J. Humane eindpunten

Valt te voorzien dat zich bij deze dierproef omstandigheden voordoen waarbij het toepassen van humane eindpunten geïndiceerd is om verder lijden van de dieren te voorkomen?

Nee > Ga verder met vraag K.

Ja > Geef aan welke criteria hierbij worden gehanteerd.

Welk percentage van de dieren loopt kans deze criteria te halen?

K. Classificatie van ongerief

Geef aan hoe in het licht van alle hierboven beschreven negatieve effecten het cumulatief ongerief wordt geclassificeerd in termen van 'terminaal', 'licht', 'matig' of 'ernstig' ongerief.

Matig ongerief tijdens het vangen en vervoeren naar de dierenarts.

Matig ongerief tijdens bijkomen van de operatie/anesthesie.

Indien ook halsband is omgelegd, dan volgt na het bijkomen en vrijlaten maximaal 2 dagen licht ongerief vanwege wennen aan de halsband.

Einde experiment

L. Wijze van doden

Worden de dieren als onderdeel van het experiment of na afloop van het experiment gedood?

Nee

Ja > Geef aan waarom het doden van dieren als eindpunt essentieel is voor deze proef.

Wordt er een methode(n) van doden uit bijlage IV van richtlijn 2010/63/EU toegepast?

Nee > Beschrijf de euthanasiemethode en onderbouw de keuze hiervoor.

Ja

Format DEC-advies

Maak bij de toepassing van dit format gebruik van de bijbehorende toelichting, waarin elke stap in het beoordelingsproces wordt toegelicht

A. Algemene gegevens over de procedure

1. Aanvraagnummer: AVD264002105337
2. Titel van het project: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (*Carnivora*) in het wild.
3. Titel van de NTS: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (*Carnivora*) in het wild.
4. Type aanvraag:
 - nieuwe aanvraag projectvergunning
5. Contactgegevens DEC:
 - naam DEC: art. 5.1 lid 2 sub h
 - telefoonnummer contactpersoon: art. 5.1 lid 2 sub e
 - mailadres contactpersoon: art. 5.1 lid 2 sub h
6. Adviestraject (data dd-mm-jjjj):
 - ontvangen door DEC: 7-12-2015
 - aanvraag compleet: 9-12-2015
 - in vergadering besproken: 14-12-2015
 - anderszins behandeld
 - termijnonderbreking(en) van / tot
 - besluit van CCD tot verlenging van de totale adviestermijn met maximaal 15 werkdagen
 - aanpassing aanvraag: 21-12-2015
 - advies aan CCD: 23 -12-2015
7. Eventueel horen van aanvrager: n.v.t.
8. Correspondentie met de aanvrager
 - Datum: 21-12-2015
 - Strekking van de vragen: De correspondentie d.d. 21-12-2015 had betrekking op:
 - o Correctie van de aangekruiste doelcategorieën.

- Concretisering van de beschrijvingen van de doelstelling, het belang en de directe opbrengsten van het project.
 - De wijze waarop de doelstelling van het project in de praktijk wordt ingevuld. Toelichting m.b.t. de rol en positie van aanvrager binnen dit onderzoeksveld. De rol van de opdrachtgevers en de wijze waarop indiener vorm geeft aan de eigen verantwoordelijkheid, in het bijzonder de criteria die worden gehanteerd bij het al dan niet accepteren van opdrachten van derden. Toelichting m.b.t. de (al dan niet negatieve) consequenties van het gebruik van de verkregen data voor de desbetreffende diersoort en de wijze waarop hier integer mee wordt omgegaan.
 - Afwegingen rond het in voorkomende gevallen maximaal 6 uur in een val zitten van een dier.
 - Maatregelen m.b.t. het welzijn van een dier in geval dat dier verwondingen oploopt bij het vangen.
 - Toelichting dat de keuze van het type aan te brengen hals- en buikzenders is gebaseerd op de laatste ontwikkelingen op het gebied van zenderontwikkeling en afgestemd is op de desbetreffende diersoort en het type onderzoek.
 - Redactionele aspecten: Nader verduidelijken dan wel toespitsen van diverse tekstpassages en een logische en consequente opname van tekstpassages bij de desbetreffende (sub)hoofdstukken in elk formulier. Zorgvuldig en consequent afstemmen van de tekst van de het projectvoorstel en de verschillende bijlagen onderling. NTS:
Redactioneel: helderheid en taalgebruik in enkele zinsneden.
- Datum antwoord: 22-12-2015
 - Strekking van de antwoorden: De vragen zijn afdoende beantwoord. Aanvraag na bijstelling duidelijk.
 - De antwoorden hebben geleid tot aanpassing van de aanvraag.
9. Eventuele adviezen door experts (niet lid van de DEC): n.v.t., de DEC beschikt zelf over de relevante expertise.

B. Beoordeling (adviesvraag en behandeling)

1. Het project is vergunning plichtig dierproeven in de zin der wet).

2. De aanvraag betreft een nieuwe aanvraag.
3. De DEC is competent om hierover te adviseren.

Een van de DEC-leden adviseert ecologische adviesbureaus in algemene zin m.b.t. wettelijke eisen en beste praktijken. **C.**

Beoordeling (inhoud):

1. Het project is:

X uit wetenschappelijk oogpunt verantwoord

2. De in de aanvraag aangekruiste doelcategorieën zijn in overeenstemming met de hoofddoelstelling.
3. De DEC onderschrijft het belang van de doelstelling.

In Nederland vormen roofdieren (*Carnivora*) een belangrijke factor bij het natuurbeheer maar zijn ook van betekenis voor de volksgezondheid in termen van risico's. In de afgelopen decennia zijn de meeste soorten algemener geworden en/of hebben hun verspreidingsgebied vergroot, terwijl sommige soorten (kleine marterachtigen) juist zeldzamer zijn geworden. Enkele soorten zijn uit zichzelf teruggekomen in Nederland (wilde kat, incidenteel de wolf). De otter is geïntroduceerd en heeft zich sterk uitgebreid. Enkele andere soorten (wasbeerhond, wasbeer, Amerikaanse nerts) zijn exoten die vanuit Duitsland naar Nederland zijn gekomen en/of afkomstig zijn uit pelsdierfokkerijen.

Eenzijds kan het samenleven van mens en roofdier problemen geven in de vorm van economische/materiële schade, schade voor de volksgezondheid en, in het geval van exoten, mogelijk schade aan de natuur. Anderzijds worden bepaalde soorten of hun biotoop bedreigd. In veel gevallen wordt daarom in Nederland een of andere vorm van actief natuurbeheer onvermijdelijk geacht. Om inzicht te krijgen in de roofdierstand en het op een verantwoorde en effectieve manier invulling te geven aan het beheer hiervan is kennis van de populatie en het gedrag van een bepaalde soort op een bepaalde locatie essentieel.

Aanvrager wordt uit hoofde van zijn expliciete kennis en expertise door overheden of terreinbeheerders benaderd met vragen met betrekking tot het beheer, de bescherming, de ecologische invloed en de risico's van roofdieren

voor de volksgezondheid. De vragen worden beantwoord vanuit bestaande kennis, de vakliteratuur en, indien nodig, door het verrichten van veldonderzoek. Dit veldonderzoek valt voor het grootste gedeelte buiten de kaders van de vergunningplicht.

Doel van dit project is het uitvoeren van vel biologisch onderzoek waarbij wilde roofdieren uitgerust worden met een actieve of passieve zender. De te verzamelen gegevens zijn primair gericht op het beantwoorden van vragen die overheden, semioverheden en andere opdrachtgevers hebben op het gebied van het beheer en de bescherming van roofdieren en de risico's die roofdieren opleveren voor de volksgezondheid.

De commissie schat het belang van dit onderzoek in als substantieel, vanwege het belang ervan voor een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-) huisdieren, de wettelijke verplichting die Nederland heeft bij het beschermen van de wilde fauna waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren en het beheer en beleid met betrekking tot exoten. Het wetenschappelijk belang van de doelstellingen ligt in het vergroten van de kennis van de ecologie van roofdieren en het delen van gegevens in het publiek domein (o.a. door publicaties, rapporten en nieuwsbrieven).

4. De gekozen strategie en experimentele aanpak kunnen leiden tot het behalen van de doelstelling binnen het kader van het project. Indiener heeft een jarenlange kennis en expertise op gebied van de desbetreffende diersoorten en het uitvoeren van dit type veldbiologisch onderzoek.
5. Er is sprake van de volgende bijzonderheden op het gebied van categorieën van dieren, omstandigheden of behandeling van de dieren. Het betreft in alle gevallen in het wild levende dieren, die worden gemonitord in het (leef)gebied waarin ze in Nederland voorkomen.

De dieren die bij dit onderzoek zijn betrokken zijn tevens de doeldieren voor dit onderzoek. De keuze hiervoor is voldoende wetenschappelijk onderbouwd. De dieren worden gevangen in (op de soort afgestemde) vallen. Het vangen van de dieren met deze vangmethodes valt onder een ontheffing van de Flora

en Faunawet aan de opdrachtgever. Afhankelijk van de soort, leeftijd en conditie van het dier wordt na het vangen besloten het dier al of niet in proef te nemen.

Na afloop van de handelingen worden de dieren op de vangplek vrijgelaten. Voor het verkrijgen van gegevens uit de zenders hoeven de dieren niet terug gevangen te worden en evenmin om de zender na afloop van het experiment te verwijderen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de dieren daarmee zonder problemen een verder natuurlijk leven kunnen leiden. Het onderzoek heeft verder geen waarneembare impact op het biotoop.

6. Het ongerief als gevolg van de dierproeven is realistisch ingeschat en geclassificeerd. Alle dieren ondervinden (kortdurend) matig ongerief, voornamelijk als gevolg het vangen, hanteren en eventuele sedatie of anesthesie; tevens moeten dieren herstellen van de implantatie van een zender in de buikholte of wennen aan het dragen van een halsband. De dieren die in proef worden genomen worden (al dan niet onder sedatie) gemerkt, gewogen, gemeten, onderzocht op geslacht, voortplanting (lactatie) en leeftijd. Indien voor het onderzoek gewenst wordt een plukje haar uitgetrokken voor DNA-onderzoek, en/of een faecesmonster of anale swab afgenomen. Indien ze voldoen aan bepaalde entreecriteria en voor een bepaalde opdracht gedetailleerde informatie over de positie en terreingebruik van de dieren noodzakelijk is, worden dieren voorzien van een halsband met UHF, GPS en/of GSM-apparatuur of wordt bij bepaalde diersoorten, in geval het aanbrengen van een halsband vanwege hun anatomie niet mogelijk is, een zender in de buikholte geïmplantieerd. Dit laatste geschiedt d.m.v. een chirurgische ingreep onder anesthesie, uitgevoerd door een plaatselijke deskundige dierenarts.
7. Er zijn geen methoden die de voorgestelde dierproeven geheel of gedeeltelijk zouden kunnen **vervangen**. De betrokken dieren zijn de doeldieren voor dit type veld biologisch onderzoek. Dit type onderzoek kan alleen worden uitgevoerd bij de desbetreffende in het wild levende dieren.
8. In het project wordt optimaal tegemoet gekomen aan de vereiste van de **vermindering** van dierproeven. De experimenten worden gefaseerd uitgevoerd. Het verloop van het onderzoek is afhankelijk van het vangen van

de relevante dieren en veelal kwalitatief van aard. Alle gegevens worden gebruikt. Tevoren wordt bepaald wat het (maximale) aantal dieren van een soort in een bepaald gebied is om de beoogde waarnemingen te kunnen doen. Zodoende worden nooit teveel dieren gevangen en in proef genomen, en nooit meer dan het absolute minimum nodig voor het onderzoek. Het maximale aantal te gebruiken dieren is realistisch ingeschat op basis van de praktijk.

9. Het project is in overeenstemming met de vereiste van de **verfijning** van dierproeven en het project is zo opgezet dat de dierproeven zo humaan mogelijk kunnen worden uitgevoerd. In eerste instantie wordt zoveel mogelijk informatie verzameld zonder handelingen aan dieren (historische data, literatuur, veldobservaties, verzamelen van sporen e.d.). Bij het vangen worden waar mogelijk moderne methoden toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief voor de dieren te beperken. Bij het vangen wordt er naar gestreefd het dier zo kort mogelijk in de val te laten zitten. Bij het bepalen van de inspectiemomenten van de vallen is een afweging gemaakt tussen de vangkans (die vermindert als er te vaak mensen bij komen), de praktische mogelijkheden en de tijdslimieten met betrekking tot het onderzoek, zonder dat het dier hiermee onevenredige schade wordt toegebracht. Gestreefd wordt bij het uitvoeren van de handelingen aan de dieren het ongerief voor de dieren zo beperkt mogelijk te houden. Dieren die onverhoopt gewond raken als gevolg van het vangen, worden door een dierenarts behandeld alvorens te bepalen of het dieren in experiment genomen wordt.

De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een vanuit de onderzoeksvraag bepaalde gebruiksduur.

Er is geen sprake van belangwekkende milieueffecten, ook niet m.b.t. de wilde fauna.

10. De niet-technische samenvatting is een evenwichtige weergave van het project en begrijpelijk geformuleerd.

D. Ethische afweging

Op basis van de overwegingen onder bovenstaand punt C (1 t/m 9) komt de commissie tot de volgende ethische afweging.

In Nederland vormen roofdieren (*Carnivora*) een belangrijke factor bij het natuurbeheer maar ook voor de bescherming van de volksgezondheid. Enerzijds kan het samenleven van mens en roofdier problemen geven in de vorm van economische/materiële schade, maar ook schade voor de gezondheid van mens en gehouden dieren en in het geval van exoten, mogelijk schade aan de natuur. Anderzijds neemt de populatie van bepaalde soorten af en worden natuurgebieden bedreigd. Daarom wordt in Nederland in de meeste gebieden een of andere vorm van actief natuurbeheer onvermijdelijk geacht. Om dit beheer op een verantwoorde en effectieve manier vorm te geven is kennis van de populatie en het gedrag van een bepaalde soort in een bepaald gebied essentieel.

De argumentatie voor het gekozen aggregatie niveau is valide en inzichtelijk. Doelstelling, belang alsmede aantallen dieren en de consequenties voor het ongerief zijn logisch en navolgbaar in te schatten. De commissie is er dan ook van overtuigd dat er sprake is van een toetsbare eenheid.

De doelstelling, het verkrijgen van inzicht in de roofdierstand, gericht op specifieke doeldieren in het belang van het natuurbeheer en de volksgezondheid, is helder beschreven en sluit realistisch en haalbaar aan bij de aangevraagde periode en de deskundigheid en ervaring bij de indiener. De gekozen strategie en aanpak van het onderzoek kunnen leiden tot het behalen van deze doelstelling, Naar het oordeel van de DEC dient dit project een substantieel belang, vanwege een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren, de wettelijke verplichting die Nederland heeft bij het beschermen van de wilde fauna waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren en het beheer en beleid met betrekking tot exoten.

Tegenover het belang van het onderzoek staat het gegeven dat de dieren matig ongerief zullen ondervinden als gevolg van het vangen en de experimentele handelingen en er een inbreuk wordt gedaan op hun leven als wild dier.

De commissie is er van overtuigd dat bij de opzet van het project adequaat invulling is gegeven aan de vereisten op het gebied van de vervanging, vermindering en/of verfijning van dierproeven. De uitvoering door een bureau met expliciete kennis en ervaring op dit gebied zorgt ervoor dat het onderzoek beter en diervriendelijker kan worden uitgevoerd dan wanneer minder ervaren derden dit zelf ter hand nemen. Ook wordt de informatie gedeeld, o.a. door

gegevens te publiceren, en komt daarmee beschikbaar voor andere belanghebbenden en belangstellenden. Het gebruik van de dieren en het daarbij optredende ongerief is naar het oordeel van de commissie onvermijdelijk, wil men de doelstellingen kunnen realiseren.

Het project levert voordelen voor mens, dier of milieu.

E. Advies

1. Advies aan de CCD

De DEC adviseert de vergunning te verlenen

2. Het uitgebrachte advies is gebaseerd op consensus.

Format

Niet-technische samenvatting

- Dit format gebruikt u om uw niet-technische samenvatting te schrijven
- Meer informatie over de niet-technische samenvatting vindt u op de website www.zbo-ccd.nl.
- Of neem telefonisch contact op. (0900-2800028).

1.1 Titel van het project	Ecologisch onderzoek aan roofdieren (<i>Carnivora</i>) in het wild
1.2 Looptijd van het project	5 jaar
1.3 Trefwoorden (maximaal 5)	natuurbeheer volksgezondheid onderzoek roofdieren

2. Categorie van het project

2.1 In welke categorie valt het project?

U kunt meerdere mogelijkheden kiezen.

- Fundamenteel onderzoek
 Translationeel of toegepast onderzoek
 Wettelijk vereist onderzoek of routinematige productie
 Onderzoek ter bescherming van het milieu in het belang van de gezondheid of het welzijn van mens of dier
 Onderzoek gericht op het behoud van de diersoort

- Hoger onderwijs of opleiding
- Forensisch onderzoek
- Instandhouding van kolonies van genetisch gemodificeerde dieren, niet gebruikt in andere dierproeven

3. Project beschrijving

3.1 Beschrijf de doelstellingen van het project

(bv de wetenschappelijke vraagstelling of het wetenschappelijk en/of maatschappelijke belang)

Doel van dit project is het beantwoorden van de vragen die overheden, semi-overheden, particuliere terreinbeheerders en andere opdrachtgevers hebben over het beheer, de bescherming en de risico's voor de volksgezondheid van in het wild levende roofdieren (*Carnivora*). Er wordt kennis verzameld door het volgen van roofdieren met behulp van zenders en/of door hen anderszins te merken. Het verzamelen van nieuwe kennis over een bepaalde soort in een lokale situatie en het combineren daarvan met de beschikbare meer algemene kennis, leidt tot het verbeteren van het beheer, het voorkómen van problemen tussen roofdieren en mensen (predatie, volksgezondheid) en het beter beschermen van bedreigde soorten. Als het om exoten (= soorten die oorspronkelijk niet tot de Europese fauna behoren) gaat, leidt het tot inzicht in hun rol in en hun invloed op het ecosysteem, en dus tot verbetering van beheersmaatregelen.

Het wetenschappelijk belang is het vergroten van de algemene en specifieke kennis van de ecologie van roofdieren. Het maatschappelijk belang is een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren, plus een beter beheer gericht op het harmonieus samenleven van roofdieren en de mens. Dit project draagt ook bij aan de wettelijke taak die Nederland heeft in het beschermen van de wilde fauna, waaronder alle soorten binnen dit project, behalve de exoten.

3.2 Welke opbrengsten worden van dit project verwacht en hoe dragen deze bij aan het wetenschappelijke en/of maatschappelijke belang?

Dit project levert een uitbreiding op van specifieke kennis over de leefwijze van in het wild levende roofdieren, zoals hun voedselkeuze, aantallen, sociale structuur, terreingebruik, invloed op prooi-soorten, ziekten, parasieten, verspreiding en dergelijke. Zulke kennis vormt de basis voor een verantwoord en wetenschappelijk onderbouwd natuurbeheer en draagt bij aan de bescherming van de volksgezondheid.

3.3 Welke diersoorten en geschatte aantallen zullen worden gebruikt?

Diverse soorten roofdieren (*Carnivora*), maximaal 120 volwassen en 250 juveniele individuen.

3.4 Wat zijn bij dit project de verwachte negatieve gevolgen voor het welzijn van de proefdieren?

Enkele uren van stress en mogelijk enkele minuten van pijn tijdens vangen en daarop volgende handelingen. Een deel van de dieren wordt gesedeerd. Een andere deel krijgt (door een dierenarts) onder anesthesie een zender in de buikholte geïmplant. Het bijkomen van sedatie en anesthesie levert maximaal enkele uren ongerief op. Na het loslaten zijn er geen negatieve gevolgen voor het welzijn te verwachten.

3.5 Hoe worden de dierproeven in het project ingedeeld naar de verwachte ernst?

Matig, met name door het vangen. In alle gevallen is dit ongerief kortdurend. De vervolghandelingen worden ingedeeld als licht ongerief. Indien het dier voorzien is van een halsband is het ongerief na het loslaten nog maximaal twee dagen licht (wennen aan de halsband). Bij sedatie/anesthesie is er enige uren matig ongerief tijdens het bijkomen. In alle andere gevallen houdt het ongerief direct na het loslaten op.

3.6 Wat is de bestemming van de dieren na afloop?

Verder leven in de natuur

4. Drie V's

4.1 Vervanging

Geef aan waarom het gebruik van dieren nodig is voor de beschreven doelstelling en waarom proefdiervrije alternatieven niet gebruikt kunnen worden.

Het betreft in alle gevallen onderzoek aan de doelsoort. Het doel van dit project is het kennis vergaren over de doelsoort zelf, vervanging door andere soorten of alternatieven is dus niet mogelijk

4.2 Vermindering

Leg uit hoe kan worden verzekerd dat een zo gering mogelijk aantal dieren wordt gebruikt

Bij onderzoek aan roofdieren is het, vanwege hun schuwheid en relatieve zeldzaamheid, meestal onmogelijk om meer individuen te vangen dan voor het onderzoek nodig zijn. Door lopende het onderzoek de verzamelde data te analyseren wordt nagegaan of er al voldoende dieren zijn onderzocht.

4.3 Verfijning

Verklaar de keuze voor de diersoort(en). Verklaar waarom de gekozen diermodel(len) de meest verfijnde zijn, gelet op de doelstellingen van het project.

Allereerst wordt zoveel mogelijk informatie verzameld zonder handelingen aan dieren (veldobservaties, keutels verzamelen, sporen etc). Door voorstudie (foto vallen) wordt de kans op het vangen van het juiste dier groot en wordt bijvangst zo veel mogelijk voorkomen. Omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten er van door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk methoden om gegevens te verzamelen (foto vallen, observatie, sporen, voedsel), etcetera. Bij het vangen worden waar mogelijk moderne methoden (fotoval, val-alarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken.

Vermeld welke algemene maatregelen genomen worden om de negatieve (schadelijke) gevolgen voor het welzijn van de proefdieren zo beperkt mogelijk te houden.

Angst en stress worden geminimaliseerd door de periode in de val en van hanteren zo kort mogelijk te houden. Halsbanden wordt zo goed mogelijk passend gemaakt, niet te strak en niet te los bungelend, zodat de dieren hem snel als een onderdeel van hun lichaam gaan ervaren.

Niet technische samenvatting 2015337

1.1 Titel van het project	Ecologisch onderzoek aan roofdieren (<i>Carnivora</i>) in het wild
1.2 Looptijd van het project	5 jaar
1.3 Trefwoorden (maximaal 5)	natuurbeheer volksgezondheid onderzoek roofdieren

2. Categorie van het project

2.1 In welke categorie valt het project?

U kunt meerdere mogelijkheden kiezen.

- Fundamenteel onderzoek
- Translationeel of toegepast onderzoek
- Wettelijk vereist onderzoek of routinematige productie
- Onderzoek ter bescherming van het milieu in het belang van de gezondheid of het welzijn van mens of dier
- Onderzoek gericht op het behoud van de diersoort
- Hoger onderwijs of opleiding
- Forensisch onderzoek
- Instandhouding van kolonies van genetisch gemodificeerde dieren, niet gebruikt in andere dierproeven

3. Project beschrijving

3.1 Beschrijf de doelstellingen van het project

(bv de wetenschappelijke vraagstelling of het wetenschappelijk en/of maatschappelijke belang)

Doel van dit project is het beantwoorden van de vragen die overheden, semi-overheden, particuliere terreinbeheerders en andere opdrachtgevers hebben over het beheer, de bescherming en de risico's voor de volksgezondheid van in het wild levende roofdieren (*Carnivora*). Er wordt kennis verzameld door het volgen van roofdieren met behulp van zenders en/of door hen anderszins te merken. Het verzamelen van nieuwe kennis over een bepaalde soort in een lokale situatie en het combineren daarvan met de beschikbare meer algemene kennis, leidt tot het verbeteren van het beheer, het voorkómen van problemen tussen roofdieren en mensen (predatie, volksgezondheid) en het beter beschermen van bedreigde soorten. Als het om exoten (= soorten die oorspronkelijk niet tot de Europese fauna behoren) gaat, leidt het tot inzicht in hun rol in en hun invloed op het ecosysteem, en dus tot verbetering van beheersmaatregelen.

Het wetenschappelijk belang is het vergroten van de algemene en specifieke kennis van de ecologie van roofdieren. Het maatschappelijk belang is een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren, plus een beter beheer gericht op het harmonieus samenleven van roofdieren en de mens. Dit project draagt ook bij aan de wettelijke taak die Nederland heeft in het beschermen van de wilde fauna, waaronder alle soorten binnen dit project, behalve de exoten.

3.2 Welke opbrengsten worden van dit project verwacht en hoe dragen deze bij aan het wetenschappelijke en/of maatschappelijke belang?

Dit project levert een uitbreiding op van specifieke kennis over de leefwijze van in het wild levende roofdieren, zoals hun voedselkeuze, aantallen, sociale structuur, terreingebruik, invloed op prooisorten, ziekten, parasieten, verspreiding en dergelijke. Zulke kennis vormt de basis voor een verantwoord en wetenschappelijk onderbouwd natuurbeheer en draagt bij aan de bescherming van de volksgezondheid.

3.3 Welke diersoorten en geschatte aantallen zullen worden gebruikt?

Diverse soorten roofdieren (*Carnivora*), maximaal 120 volwassen en 250 juveniele individuen.

3.4 Wat zijn bij dit project de verwachte negatieve gevolgen voor het welzijn van de proefdieren?

Enkele uren van stress en mogelijk enkele minuten van pijn tijdens vangen en daarop volgende handelingen. Een deel van de dieren wordt gesedeerd. Een andere deel krijgt (door een dierenarts) onder anesthesie een zender in de buikholte geïmplant. Het bijkomen van sedatie en anesthesie levert maximaal enkele uren ongerief op. Na het loslaten zijn er geen negatieve gevolgen voor het welzijn te verwachten.

3.5 Hoe worden de dierproeven in het project ingedeeld naar de verwachte ernst?

Matig, met name door het vangen. In alle gevallen is dit ongerief kortdurend. De vervolghandelingen worden ingedeeld als licht ongerief. Indien het dier voorzien is van een halsband is het ongerief na het loslaten nog maximaal twee dagen licht (wennen aan de halsband). Bij sedatie/anesthesie is er enige uren matig ongerief tijdens het bijkomen. In alle andere gevallen houdt het ongerief direct na het loslaten op.

3.6 Wat is de bestemming van de dieren na afloop?

Verder leven in de natuur

4. Drie V's

4.1 Vervanging

Geef aan waarom het gebruik van dieren nodig is voor de beschreven doelstelling en waarom proefdiervrije alternatieven niet gebruikt kunnen worden.

Het betreft in alle gevallen onderzoek aan de doelsoort. Het doel van dit project is het kennis vergaren over de doelsoort zelf, vervanging door andere soorten of alternatieven is dus niet mogelijk

4.2 Vermindering

Leg uit hoe kan worden verzekerd dat een zo gering mogelijk aantal dieren wordt gebruikt

Bij onderzoek aan roofdieren is het, vanwege hun schuwheid en relatieve zeldzaamheid, meestal onmogelijk om meer individuen te vangen dan voor het

onderzoek nodig zijn. Door lopende het onderzoek de verzamelde data te analyseren wordt nagegaan of er al voldoende dieren zijn onderzocht.

4.3 Verfijning

Verklaar de keuze voor de diersoort(en). Verklaar waarom de gekozen diersmodel(len) de meest verfijnde zijn, gelet op de doelstellingen van het project.

Allereerst wordt zoveel mogelijk informatie verzameld zonder handelingen aan dieren (veldobservaties, keutels verzamelen, sporen etc). Door voorstudie (foto vallen) wordt de kans op het vangen van het juiste dier groot en wordt bijvangst zo veel mogelijk voorkomen. Omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten er van door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk methoden om gegevens te verzamelen (foto vallen, observatie, sporen, voedsel), etcetera. Bij het vangen worden waar mogelijk moderne methoden (fotoval, val-alarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken.

Vermeld welke algemene maatregelen genomen worden om de negatieve (schadelijke) gevolgen voor het welzijn van de proefdieren zo beperkt mogelijk te houden.

Angst en stress worden geminimaliseerd door de periode in de val en van hanteren zo kort mogelijk te houden. Halsbanden wordt zo goed mogelijk passend gemaakt, niet te strak en niet te los bungelend, zodat de dieren hem snel als een onderdeel van hun lichaam gaan ervaren.

5 In te vullen door de CCD

Publicatiedatum :15 februari 2016

Beoordeling achteraf :nee

Andere opmerkingen :geen

art. 5.1 lid 2e

Van: Info-zbo
Verzonden: dinsdag 29 december 2015 10:22
Aan: 'Muldernatuurlijk.'
Onderwerp: aanvraag
Bijlagen: OntvangstBevestigingAVD264002015337.pdf; Brief eenmalig factuur 264002015337.pdf; eenmalig factuur264002015337.pdf

Geachte heer **art. 5.1 lid 2e**,

Betreft:AVD264002015337

Deze is ook per post verzonden.

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: 0900 2800028
E: info@zbo-ccd.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: Info-zbo
Verzonden: dinsdag 29 december 2015 10:24
Aan: art. 5.1 lid 2e
CC: art. 5.1 lid 2e
Onderwerp: aanvraag
Bijlagen: eenmalig factuur264002015337.pdf

Goedemorgen,

Betreft:AVD264002015337

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: 0900 2800028
E: info@zbo-ccd.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: art. 5.1 lid 2e
Verzonden: dinsdag 29 december 2015 10:29
Aan: art. 5.1 lid 2e
CC: art. 5.1 lid 2e
Onderwerp: planningsdocument

Hallo,

Betreft:AVD264002015337

Zie planningsdocument, DEC advies erbij.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1 lid 2e
Medewerker OBDA

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Bezuidenhoutseweg 73 | 2500 AV | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: art. 5.1 lid 2e
E: art. 5.1 lid 2e

E: secretariaatvergunningen@rvo.nl

Werktijden:

Maandag t/m Donderdag van 08.00-16.30

Vrijdag van 08.00-12.00

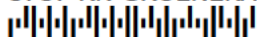
> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Bureau Mulder-natuurlijk

art. 5.1 lid 2e

Berkelaan 28

3737 RN GROENEKAN

**Centrale Commissie
Dierproeven**

Postbus 20401

2500 EK Den Haag

centralecommissiedierproeven.nl

0900 28 000 28 (10 ct/min)

info@zbo-ccd.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer

AVD264002015337

Bijlagen

2

Datum 29 december 2015

Betreft Ontvangstbevestiging Aanvraag projectvergunning Dierproeven

Geachte art. 5.1 lid 2e

Wij hebben uw aanvraag voor een projectvergunning dierproeven ontvangen op 23 december 2015.

Het aanvraagnummer dat wij aan deze aanvraag hebben toegekend is AVD264002015337. Gebruik dit nummer wanneer u contact met de CCD opneemt.

Wacht met de uitvoering van uw project

Als wij nog informatie van u nodig hebben dan ontvangt u daarover bericht. Uw aanvraag is in ieder geval niet compleet als de leges niet zijn bijgeschreven op de rekening van de CCD. U ontvangt binnen veertig werkdagen een beslissing op uw aanvraag. Als wij nog informatie van u nodig hebben, wordt deze termijn opgeschort. In geval van een complexe aanvraag kan deze termijn met maximaal vijftien werkdagen verlengd worden. U krijgt bericht als de beslisperiode van uw aanvraag vanwege complexiteit wordt verlengd. Als u goedkeuring krijgt op uw aanvraag, kunt u daarna beginnen met het project.

Factuur

Bijgaand treft u de factuur aan voor de betaling van de leges. Wij verzoeken u de leges zo spoedig mogelijk te voldoen, zodat we uw aanvraag in behandeling kunnen nemen. Is uw betaling niet binnen dertig dagen ontvangen, dan kan uw aanvraag buiten behandeling worden gesteld. Dit betekent dat uw aanvraag niet beoordeeld wordt en u uw project niet mag starten.

Meer informatie

Heeft u vragen, kijk dan op www.centralecommissiedierproeven.nl. Of neem telefonisch contact met ons op: 0900 28 000 28 (10 ct/minuut).

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven

Deze brief is automatisch aangemaakt en daarom niet ondertekend.

Bijlagen:

- Gegevens aanvraagformulier
- Factuur

Gegevens aanvrager

Uw gegevens

Deelnemersnummer NVWA: 26400
Naam instelling of organisatie: Bureau Mulder-natuurlijk
Naam portefeuillehouder of diens gemachtigde: **art. 5.1 lid 2e**
KvK-nummer: 30186991
Straat en huisnummer: Berkelaan 28
Postcode en plaats: 3737 RN Groenekan
IBAN: NL97INGB0009517660
Tenaamstelling van het rekeningnummer: Bureau Mulder-natuurlijk

Over uw aanvraag

Wat voor aanvraag doet u? Nieuwe aanvraag
 Wijziging op een (verleende) vergunning die negatieve gevolgen kan hebben voor het dierenwelzijn
 Melding op (verleende) vergunning die geen negatieve gevolgen kan hebben voor het dierenwelzijn

Over uw project

Geplande startdatum: 1 januari 2016
Geplande einddatum: 31 december 2020
Titel project: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild
Titel niet-technische samenvatting: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild
Naam DEC: art. 5.1 lid 2 sub f
Postadres DEC: art. 5.1 lid 2 sub h
E-mailadres DEC: art. 5.1 lid 2 sub h

Betaalgegevens

De leges bedragen: € 741,-
De leges voldoet u: na ontvangst van de factuur

Checklist bijlagen

Verplichte bijlagen: Projectvoorstel
 Beschrijving Dierproeven
 Niet-technische samenvatting
Overige bijlagen: DEC-advies

Ondertekening

Naam: art. 5.1 lid 2e
Functie: Directeur-eigenaar- onderzoeker
Plaats: Groenekan
Datum: 23 december 2015

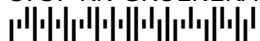
> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Bureau Mulder-natuurlijk

art. 5.1 lid 2e

Berkelaan 28

3737 RN GROENEKAN

**Centrale Commissie
Dierproeven**

Postbus 20401
2500 EK Den Haag
centralecommissiedierproeven.nl
0900 28 000 28 (10 ct/min)
info@zbo-ccd.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer
AVD264002015337

Bijlagen

2

Datum 29 december 2015

Betreft Factuur aanvraag projectvergunning Dierproeven

Factuur

Factuurdatum: 29 december 2015

Vervaldatum: 28 januari 2016

Factuurnummer: 15700337

Omschrijving	Bedrag
Betaling leges projectvergunning dierproeven Betreft aanvraag AVD264002015337	€ 741,00

Wij verzoeken u het totaalbedrag vóór de gestelde vervaldatum over te maken op rekening NL28RBOS 056.99.96.066 onder vermelding van het factuurnummer en aanvraagnummer, ten name van Centrale Commissie Dierproeven, Postbus 20401, 2500 EK te 's Gravenhage.

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Bureau Mulder-natuurlijk

art. 5.1 lid 2e
Berkelaan 28
3737 RN GROENEKAN

Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.centralecommissiedierproeven.nl

T 0900 2800028
info@zbo-ccd.nl

Onze referentie
Aanvraagnummer
AVD264002015337

Bijlagen

factuur
1

Datum 29-12-2015
Onderwerp Eenmalig factuur aanvraag projectvergunning Dierproeven

Geachte heer art. 5.1 lid 2e,

Op 23 december 2015 hebben wij uw aanvraag voor een projectvergunning dierproeven ontvangen. Het gaat om uw project "Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild".

Door technische omstandigheden is het momenteel niet mogelijk om uw automatische incasso te innen. Bijgaand treft u daarom de factuur aan voor de betaling van de leges. Wij verzoeken u de leges zo spoedig mogelijk te betalen. Het wijzigen van de betalingswijze, zal de behandeling van uw aanvraag niet vertragen. Is uw betaling niet binnen dertig dagen ontvangen, dan kan een eventuele vergunning worden ingetrokken. Uw eenmalige machtiging komt hierbij te vervallen. Onze excuses voor het ongemak.

Meer informatie

Heeft u vragen, kijk dan op www.zbo-ccd.nl. Of neem telefonisch contact met ons op: 0900 28 000 28 (10 ct/minuut).

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven

Deze brief is automatisch aangemaakt en daarom niet ondertekend.

Bijlagen:
- Factuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Bureau Mulder-natuurlijk
art. 5.1 lid 2e
Berkelaan 28
3737 RN GROENEKAN

**Centrale Commissie
Dierproeven**

Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.centralecommissiedierproeven.nl

T 0900 28 000 28 (10 ct /min)
info@zbo-ccd.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer
AVD264002015337

Factuurdatum	29 december 2015
Vervaldatum	29 januari 2016
Factuurnummer	15700337
Betreft	Factuur Aanvraag projectvergunning dierproeven

Omschrijving

Bedrag

Betaling leges projectvergunning dierproeven
Betreft aanvraag AVD264002015337

€ 741,00

Wij verzoeken u het totaalbedrag vóór de gestelde vervaldatum over te maken op rekening NL28RBOS 056.99.96.066 onder vermelding van het factuurnummer en aanvraagnummer, ten name van Centrale Commissie Dierproeven, Postbus 20401, 2500 EK te 's Gravenhage.

art. 5.1 lid 2e

Van: Muldernatuurlijk . <muldernatuurlijk@gmail.com>
Verzonden: vrijdag 8 januari 2016 12:12
Aan: Info-zbo
Onderwerp: Re: aanvraag

Categorieën: Dossier: **art. 5.1 lid 2e**

Betreft:AVD264002015337

Beste,
dank voor het in behandeling nemen van mijn aanvraag.
In uw brief meldt U dat er binnen veertig werkdagen een beslissing wordt genomen. Mijn project is reeds beoordeeld door **art. 5.1 lid 2 sub h**, hun positieve advies was bij mijn stukken gevoegd. Is het in zo'n geval niet zo, dat de beslistermijn 20 werkdagen is?
Graag hoor ik daar nog iets over.
vriendelijke groet
art. 5.1 lid 2e

Op 29 december 2015 10:22 schreef Info-zbo <info@zbo-ccd.nl>:

Geachte heer **art. 5.1 lid 2e**,

Betreft:AVD264002015337

Deze is ook per post verzonden.

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: [0900 2800028](tel:09002800028)

E: info@zbo-ccd.nl

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28
3737RN Groenekan
+31(0)6-10708498
+31(0)346-822704
website: www.mulder-natuurlijk.nl

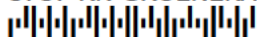
> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Bureau Mulder-natuurlijk

art. 5.1 lid 2e

Berkelaan 28

3737 RN GROENEKAN

**Centrale Commissie
Dierproeven**

Postbus 20401

2500 EK Den Haag

centralecommissiedierproeven.nl

0900 28 000 28 (10 ct/min)

info@zbo-ccd.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer

AVD264002015337

Datum 21 januari 2016

Betreft Vervolg Aanvraag projectvergunning Dierproeven

Geachte art. 5.1 lid 2e

Op 23 december 2015 hebben wij uw aanvraag voor een projectvergunning dierproeven ontvangen. Het gaat om uw project Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild met aanvraagnummer AVD264002015337. Uw aanvraag wordt in behandeling genomen. In deze brief leest u wanneer u een beslissing kunt verwachten.

Wanneer een beslissing

Wij nemen uiterlijk 19 februari 2016 een beslissing. Omdat een DEC-advies is meegestuurd met de aanvraag, streven wij ernaar om de aanvraag binnen 20 werkdagen te beslissen. Als wij nog informatie nodig hebben, kan dit later worden. Voor een complexe aanvraag staat een langere termijn. In beide gevallen ontvangt u daarover bericht. Als u goedkeuring krijgt op uw aanvraag, kunt u daarna beginnen met het project.

Andere regelgeving

Hierbij wijzen wij u erop dat naast de regels die op de uitvoering van dierproeven van toepassing zijn op grond van de Wet op de Dierproeven, er mogelijk ook verplichtingen kunnen voortvloeien uit andere wet- en regelgeving. In dit verband kan bijvoorbeeld worden gewezen op de Flora- en faunawet ten aanzien van in het wild levende dieren en de CITES-regelgeving ten aanzien van beschermde diersoorten.

Het besluit op uw aanvraag heeft alleen betrekking op de Wet op de dierproeven en niet op andere wet- en regelgeving.

Meer informatie

Heeft u vragen, kijk dan op www.centralecommissiedierproeven.nl. Of neem telefonisch contact met ons op: 0900 28 000 28 (10 ct/minuut).

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven

Deze brief is automatisch aangemaakt en daarom niet ondertekend.

Datum 22-01-2016
Betreft Advies Secretariaat over Aanvraag projectvergunning Dierproeven
AVD2015337

Advies aan CCD

Instelling: Bureau Mulder-natuurlijk
Onderzoeker: **art. 5.1 lid 2e**
Project: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora)
in het wild
Aanvraagnummer: AVD2015337
Betreft: Nieuwe aanvraag
Categoriën: Fundamenteel onderzoek

Bescherming van het milieu
Behoud van de soort

1 Inzicht in aanvraag en de eventuele knelpunten en risico's

Proces	er zijn geen bijzonderheden in het proces
---------------	---

Naam proef	Diersoort	Stam	Aantal dieren	Herkomst
proef 1:Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora)	wilde dieren 200 juveniel 40 volwassen	240	Dieren in/uit het wild
proef 2:Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora)	wilde dieren diverse soorten roofdieren	50	Dieren in/uit het wild
proef 3: Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie, vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora)	50 juveniel, 30 volwassen	80	Dieren in/uit het wild

De te gebruiken diersoorten zijn maar voor een deel gespecificeerd. Zoals de aanvraag is geformuleerd geeft de aanvraag ruimte om ook onderzoek te doen aan andere dan de in de aanvraag genoemde soorten.

Locatie uitvoering experimenten	- Alle proeven vinden plaats in een instelling van een vergunninghouder. - Er zijn geen problemen bekend met de vergunninghouder.
Maatschappij	Er wordt niet verwacht dat het onderwerp in die mate politiek of maatschappelijk gevoelig is, dat eventuele extra communicatie uitingen nodig zijn.

2 DEC advies

DEC-advies	De DEC heeft een aantal verhelderende vragen gesteld om duidelijk te krijgen welke handelingen aan de dieren worden gedaan en hoe het welzijn van de dieren wordt geborgd. art. 5.2 lid 1 Het DEC advies beschrijft een aantal bijzonderheden (zie kopje bijzonderheden). Het advies gaat vrij uitgebreid in op de doelstellingen en de verantwoording ervan. Ook de ethische afweging (zie kopje ethische afweging) is zeer
-------------------	--

uitgebreid beschreven.

Ethische afweging van de DEC:

Op basis van de overwegingen onder bovenstaand punt C (1 t/m 9) komt de

commissie tot de volgende ethische afweging.

In Nederland vormen roofdieren (Carnivora) een belangrijke factor bij het natuurbeheer maar ook voor de bescherming van de volksgezondheid.

Enerzijds

kan het samenleven van mens en roofdier problemen geven in de vorm van

economische/materiële schade, maar ook schade voor de gezondheid van mens

en gehouden dieren en in het geval van exoten, mogelijk schade aan de natuur.

Anderzijds neemt de populatie van bepaalde soorten af en worden natuurgebieden bedreigd. Daarom wordt in Nederland in de meeste gebieden

een of andere vorm van actief natuurbeheer onvermijdelijk geacht. Om dit

beheer op een verantwoorde en effectieve manier vorm te geven is kennis van

de populatie en het gedrag van een bepaalde soort in een bepaald gebied essentieel.

De argumentatie voor het gekozen aggregatie niveau is valide en inzichtelijk.

Doelstelling, belang alsmede aantallen dieren en de consequenties voor het

ongerief zijn logisch en navolgbaar in te schatten. De commissie is er dan ook

van overtuigd dat er sprake is van een toetsbare eenheid.

De doelstelling, het verkrijgen van inzicht in de roofdierstand, gericht op specifieke doeldieren in het belang van het natuurbeheer en de volksgezondheid,

is helder beschreven en sluit realistisch en haalbaar aan bij de

aangevraagde

periode en de deskundigheid en ervaring bij de indiener. De gekozen strategie en

aanpak van het onderzoek kunnen leiden tot het behalen van deze

doelstelling,

Naar het oordeel van de DEC dient dit project een substantieel belang, vanwege

een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door

carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren, de wettelijke

verplichting die
Nederland heeft bij het beschermen van de wilde fauna waartoe vrijwel
alle
soorten binnen dit project behoren en het beheer en beleid met
betrekking tot
exoten.
Tegenover het belang van het onderzoek staat het gegeven dat de dieren
matig
ongerief zullen ondervinden als gevolg van het vangen en de
experimentele
handelingen en er een inbreuk wordt gedaan op hun leven als wild dier.
De commissie is er van overtuigd dat bij de opzet van het project
adequaat
invulling is gegeven aan de vereisten op het gebied van de vervanging,
vermindering en/of verfijning van dierproeven. De uitvoering door een
bureau
met expliciete kennis en ervaring op dit gebied zorgt ervoor dat het
onderzoek
beter en diervriendelijker kan worden uitgevoerd dan wanneer minder
ervaren
derden dit zelf ter hand nemen. Ook wordt de informatie gedeeld, o.a.
door
gegevens te publiceren, en komt daarmee beschikbaar voor andere
belanghebbenden en belangstellenden. Het gebruik van de dieren en het
daarbij
optredende ongerief is naar het oordeel van de commissie onvermijdelijk,
wil
men de doelstellingen kunnen realiseren. Het project levert voordelen
voor mens, dier of milieu.

Het DEC advies is Positief

art. 5.2 lid1

3 Kwaliteit DEC advies

Kwaliteit DEC-advies	Het DEC-advies is volledig. De uitkomst/ het advies is in overeenstemming met vergelijkbare projecten bij deze DEC of andere DEC's.
	Er is geen gebruik gemaakt van het verschoningsrecht. De DEC is voldoende onafhankelijk volgens het Secretariaat.
Het DEC advies is zeer uitgebreid en volledig.	

4 Inhoudelijke beoordeling

Belangen- verstrengeling	De medewerkers van het Secretariaat die betrokken waren bij de beoordeling van deze vergunningaanvraag hadden geen belangen die zouden kunnen leiden tot oneigenlijke beïnvloeding.
Doelstelling Doelstelling	Doel van dit project is het uitvoeren van veldbiologisch onderzoek waarbij wilde roofdieren uitgerust worden met een actieve of passieve zender, primair gericht op het beantwoorden van vragen die overheden, semi-overheden en andere opdrachtgevers hebben over het beheer, de bescherming en de risico's voor de volksgezondheid veroorzaakt door roofdieren. Het doel is vrij summier/algemeen neergezet. Het gaat om een koepel voor contractonderzoek.
Wetenschappelijk en maatschappelijk belang	Het wetenschappelijk belang van de doelstellingen is het vergroten van de kennis van de ecologie van roofdieren. Het verzamelen van nieuwe kennis over een bepaalde soort in een lokale situatie en het combineren daarvan met de beschikbare meer algemene kennis, en het inschatten van risico's en/of bedreigingen, leidt tot het verbeteren van het beheer, het voorkómen van problemen tussen roofdieren en mensen (predatie, een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren), het beter beschermen van bedreigde soorten en wetenschappelijk onderbouwde en gerichte beheersmaatregelen in het geval van exoten. Dit project draagt ook bij aan de wettelijke taak die Nederland heeft in het beschermen van de wilde fauna, waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren.
Wetenschappelijke kwaliteit Kwaliteit aanvragers en onderzoek	De aanvrager is al jaren een van de weinige experts op dit gebied.
	De onderzoeker is de aanvrager en is al jaren bekend als een van de weinige experts op dit gebied. De onderzoeker beschikt over veel vakkennis aangaande het opsporen, vangen en hanteren van de doeldieren. Bij het programma vroege vogels is een leuk interview te zien met hem over het onderzoek naar wasbeerhonden.
3V's Vervangen	Citaat: Omdat het gaat om onderzoek aan de doelsoort in het wild, is vervanging door een andere soort of gebruik van tamme exemplaren niet mogelijk. Er zijn geen diervervangende alternatieven voor dit onderzoek. Alle metingen waarvoor geen handelingen aan dieren nodig zijn (observaties, keutels verzamelen etc) worden toegepast, en alleen als deze onvoldoende antwoorden geven wordt tot de dierproef besloten.

Verminderen	<p>Citaat: in de praktijk is het meestal onmogelijk om het streef-aantal proefdieren te halen, en moet er geroeid worden met de riemen die je hebt. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis. Door de (meestal onvermijdelijke) gefaseerde uitvoering en het tussendoor analyseren van de data, worden er nooit (achteraf) te veel dieren in proef genomen.</p> <p>Vermindering wordt ook nagestreefd door de goed hanteerbare dieren (bepaalde soorten, en jonge dieren) niet te sederen (dierproef type 1). De overtuiging is dat het tijdelijk (max. 45 minuten) fixeren van het dier veel minder ongerief veroorzaakt dan sedatie; het dier kan zijn leven onmiddellijk weer oppakken en heeft geen last van eventuele na-effecten van de sedatie, die (tijdelijk) onnatuurlijk gedrag met zich mee zouden kunnen brengen.</p>
Verfijnen	<p>Citaat: omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten er van door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk andere methoden om gegevens te verzamelen (fotovallen, observatie, sporen, voedsel, secties van dode dieren), etcetera. Bij het vangen worden moderne methoden (fotoval, val-alarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken. De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een zo lang mogelijke levensduur, om de noodzaak voor terugvangst (om de zender te vervangen) zoveel mogelijk te beperken.</p>
<p>Wettelijk vereist onderzoek Indien ja, is er sprake van herhaling?</p>	Er is geen sprake van wettelijk vereist onderzoek.
Hergebruik	Er is geen sprake van hergebruik van dieren.

Naam proef	Ongerief	Toelichting ongerief	Zijn humane eindpunten te verwachten; zo ja, welke criteria worden hierbij gebruikt?	% dieren	Worden de dieren gedood; zo ja, is dit volgens de richtlijn?
proef 1:Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee
proef 2:Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee
proef 3: Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie , vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee

5 Samenvatting

Het gaat om een eenmansbedrijf dat onderzoek doet naar voornamelijk carnivore zoogdieren. De onderzoeker is al jarenbekend als een van de weinige experts op dit gebied en wordt vanwege zijn kennis en ervaring ingehuurd door allerlei overheden.

Het gaat om een koepelaanvraag voor contractonderzoeken waarvan het grootste deel niet onder de wvd valt. Af en toe wordt besloten over te gaan op gebruik van zenders en/of moeten dieren gevangen worden om weefsels af te

nemen.

De te gebruiken diersoorten zijn maar voor een deel gespecificeerd. Zoals de aanvraag is geformuleerd geeft de aanvraag ruimte om ook onderzoek te doen aan andere dan de in de aanvraag genoemde soorten. Ook is in de aanvraag zoals deze er ligt nog niet duidelijk hoe ieder onderzoek precies wordt opgezet. Zo wordt afhankelijk van het onderzoek bijvoorbeeld een heel scala aan veel gebruikte maar ook vrij bijzondere vangtechnieken gebruikt, met andere handelingen en vormen van ongerief voor de doeldieren.

Samenvattend is slechts bij benadering navolgbaar voor ieder onderzoekscontract om welke handelingen aan welk aantal van welke diersoorten het gaat. De aanvraag bevat een aantal elementen die niet toetsbaar zijn maar wel noodzakelijk om een gefundeerd besluit te kunnen nemen. De opzet lijkt echter sterk op de voorbeeld-koepelaanvraag van

art. 5.1 lid 2h

art. 5.2 lid 1

Omdat de te gebruiken diersoorten en technieken maar voor een deel vastgelegd zijn, geeft de aanvraag ook ruimte voor de onderzoeker om onderzoek te doen op terreinen waar nog weinig kennis en ervaring van is. Denk aan onderzoek naar nieuwe diersoorten of met een al dan niet veelgebruikte techniek waarvan nog onbekend is hoe het doeldier er op reageert. art. 5.2 lid 1

6 Voorstel besluit incl. voorstel geldigheidsduur van de vergunning

art. 5.2 lid 1

7 Concept beschikking voor akkoord CCD

Datum 22-01-2016
Betreft Advies Secretariaat over Aanvraag projectvergunning Dierproeven
AVD2015337

Advies aan CCD

Instelling: Bureau Mulder-natuurlijk
Onderzoeker: **art. 5.1 lid 2e**
Project: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora)
in het wild
Aanvraagnummer: AVD2015337
Betreft: Nieuwe aanvraag
Categoriën: Fundamenteel onderzoek

Bescherming van het milieu
Behoud van de soort

1 Inzicht in aanvraag en de eventuele knelpunten en risico's

Proces	er zijn geen bijzonderheden in het proces
---------------	---

ethische afweging) is zeer uitgebreid beschreven.

Ethische afweging van de DEC:

Op basis van de overwegingen onder bovenstaand punt C (1 t/m 9) komt de commissie tot de volgende ethische afweging. In Nederland vormen roofdieren (Carnivora) een belangrijke factor bij het natuurbeheer maar ook voor de bescherming van de volksgezondheid. Enerzijds kan het samenleven van mens en roofdier problemen geven in de vorm van economische/materiële schade, maar ook schade voor de gezondheid van mens en gehouden dieren en in het geval van exoten, mogelijk schade aan de natuur.

Anderzijds neemt de populatie van bepaalde soorten af en worden natuurgebieden bedreigd. Daarom wordt in Nederland in de meeste gebieden een of andere vorm van actief natuurbeheer onvermijdelijk geacht. Om dit beheer op een verantwoorde en effectieve manier vorm te geven is kennis van de populatie en het gedrag van een bepaalde soort in een bepaald gebied essentieel.

De argumentatie voor het gekozen aggregatie niveau is valide en inzichtelijk. Doelstelling, belang alsmede aantallen dieren en de consequenties voor het ongerief zijn logisch en navolgbaar in te schatten. De commissie is er dan ook van overtuigd dat er sprake is van een toetsbare eenheid.

De doelstelling, het verkrijgen van inzicht in de roofdierstand, gericht op specifieke doeldieren in het belang van het natuurbeheer en de volksgezondheid, is helder beschreven en sluit realistisch en haalbaar aan bij de aangevraagde periode en de deskundigheid en ervaring bij de indiener. De gekozen strategie en aanpak van het onderzoek kunnen leiden tot het behalen van deze doelstelling, Naar het oordeel van de DEC dient dit project een substantieel belang, vanwege een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren, de wettelijke verplichting die Nederland heeft bij het beschermen van de wilde fauna waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren en het beheer en beleid met betrekking tot exoten. Tegenover het belang van het onderzoek staat het gegeven dat de dieren matig ongerief zullen ondervinden als gevolg van het vangen en de experimentele handelingen en er een inbreuk wordt gedaan op hun leven als wild dier. De commissie is er van overtuigd dat bij de opzet van het project adequaat invulling is gegeven aan de vereisten op het gebied van de vervanging, vermindering en/of verfijning van dierproeven. De uitvoering door een bureau met expliciete kennis en ervaring op dit gebied zorgt ervoor dat het onderzoek beter en diervriendelijker kan worden uitgevoerd dan wanneer minder ervaren derden dit zelf ter hand nemen. Ook wordt de informatie gedeeld, o.a. door gegevens te publiceren, en komt daarmee beschikbaar

voor andere belanghebbenden en belangstellenden. Het gebruik van de dieren en het daarbij optredende ongerief is naar het oordeel van de commissie onvermijdelijk, wil men de doelstellingen kunnen realiseren. Het project levert voordelen voor mens, dier of milieu.

Het DEC advies is Positief

art. 5.2 lid 1

3 Kwaliteit DEC advies

Kwaliteit DEC-advies	Het DEC-advies is volledig.
	De uitkomst/ het advies is in overeenstemming met vergelijkbare projecten bij deze DEC of andere DEC's.
	Er is geen gebruik gemaakt van het verschoningsrecht.
	De DEC is voldoende onafhankelijk volgens het Secretariaat.
Het DEC advies is zeer uitgebreid en volledig.	

4 Inhoudelijke beoordeling

Belangen- verstrengeling	De medewerkers van het Secretariaat die betrokken waren bij de beoordeling van deze vergunningaanvraag hadden geen belangen die zouden kunnen leiden tot oneigenlijke beïnvloeding.
Doelstelling Doelstelling	Doel van dit project is het uitvoeren van veldbiologisch onderzoek waarbij wilde roofdieren uitgerust worden met een actieve of passieve zender, primair gericht op het beantwoorden van vragen die overheden, semi-overheden en andere opdrachtgevers hebben over het beheer, de bescherming en de risico's voor de volksgezondheid veroorzaakt door roofdieren. Het doel is vrij algemeen neergezet. Het gaat om een koepelaanvraag voor contractonderzoek.
Wetenschappelijk en maatschappelijk belang	Het wetenschappelijk belang van de doelstellingen is het vergroten van de kennis van de ecologie van roofdieren. Het verzamelen van nieuwe kennis over een bepaalde soort in een lokale situatie en het combineren daarvan met de beschikbare meer algemene kennis, en het inschatten van risico's en/of bedreigingen, leidt tot het verbeteren van het beheer, het voorkómen van problemen tussen roofdieren en mensen (predatie, een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren), het beter beschermen van bedreigde soorten en wetenschappelijk onderbouwde en gerichte beheersmaatregelen in het geval van exoten. Dit project draagt ook bij aan de wettelijke taak die Nederland heeft in het beschermen van de wilde fauna, waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren.
Wetenschappelijke kwaliteit Kwaliteit aanvragers en onderzoek	De aanvrager is al jaren een van de weinige experts op dit gebied.
	De onderzoeker is de aanvrager en is al jaren bekend als een van de weinige experts op dit gebied. De onderzoeker beschikt over veel vakkennis aangaande het opsporen, vangen en hanteren van de doeldieren. Bij het programma vroege vogels is een leuk interview te zien met hem over het onderzoek naar wasbeerhonden.
3V's Vervangen	Citaat: Omdat het gaat om onderzoek aan de doelsoort in het wild, is vervanging door een andere soort of gebruik van tamme exemplaren niet mogelijk. Er zijn geen diervervangende alternatieven voor dit onderzoek. Alle metingen waarvoor geen handelingen aan dieren nodig zijn (observaties, keutels verzamelen etc) worden toegepast, en alleen als deze onvoldoende antwoorden geven wordt tot de dierproef besloten.

Verminderen	<p>Citaat: in de praktijk is het meestal onmogelijk om het streef-aantal proefdieren te halen, en moet er geroeid worden met de riemen die je hebt. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis. Door de (meestal onvermijdelijke) gefaseerde uitvoering en het tussendoor analyseren van de data, worden er nooit (achteraf) te veel dieren in proef genomen.</p> <p>Vermindering wordt ook nagestreefd door de goed hanteerbare dieren (bepaalde soorten, en jonge dieren) niet te sederen (dierproef type 1). De overtuiging is dat het tijdelijk (max. 45 minuten) fixeren van het dier veel minder ongerief veroorzaakt dan sedatie; het dier kan zijn leven onmiddellijk weer oppakken en heeft geen last van eventuele na-effecten van de sedatie, die (tijdelijk) onnatuurlijk gedrag met zich mee zouden kunnen brengen.</p>
Verfijnen	<p>Citaat: omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten er van door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk andere methoden om gegevens te verzamelen (fotovallen, observatie, sporen, voedsel, secties van dode dieren), etcetera. Bij het vangen worden moderne methoden (fotoval, val-alarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken. De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een zo lang mogelijke levensduur, om de noodzaak voor terugvangst (om de zender te vervangen) zoveel mogelijk te beperken.</p>
Wettelijk vereist onderzoek Indien ja, is er sprake van herhaling?	Er is geen sprake van wettelijk vereist onderzoek.
Hergebruik	Er is geen sprake van hergebruik van dieren.

Naam proef	Ongerief	Toelichting ongerief	Zijn humane eindpunten te verwachten; zo ja, welke criteria worden hierbij gebruikt?	% dieren	Worden de dieren gedood; zo ja, is dit volgens de richtlijn?
proef 1:Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee
proef 2:Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee
proef 3: Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie , vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee

5 Samenvatting

Het gaat om een eenmansbedrijf dat onderzoek doet naar voornamelijk carnivore zoogdieren. De onderzoeker is al jarenbekend als een van de weinige experts op dit gebied en wordt vanwege zijn kennis en ervaring ingehuurd door allerlei overheden.

Het gaat om een koepelaanvraag voor contractonderzoeken waarvan het grootste deel niet onder de wvd valt. Af en toe wordt besloten over te gaan op gebruik van zenders en/of moeten dieren gevangen worden om weefsels af te

nemen.

De te gebruiken diersoorten zijn maar voor een deel gespecificeerd. Zoals de aanvraag is geformuleerd geeft de aanvraag ruimte om ook onderzoek te doen aan andere dan de in de aanvraag genoemde soorten. Ook is in de aanvraag zoals deze er ligt nog niet duidelijk hoe ieder onderzoek precies wordt opgezet. Zo wordt afhankelijk van het onderzoek bijvoorbeeld een heel scala aan veel gebruikte maar ook vrij bijzondere vangtechnieken gebruikt, met andere handelingen en vormen van ongerief voor de doeldieren.

Samenvattend is slechts bij benadering navolgbaar voor ieder onderzoekscontract om welke handelingen aan welk aantal van welke diersoorten het gaat. De aanvraag bevat een aantal elementen die niet toetsbaar zijn maar wel noodzakelijk om een gefundeerd besluit te kunnen nemen. [art. 5.2 lid 1](#)

Omdat de te gebruiken diersoorten en technieken maar voor een deel vastgelegd zijn, geeft de aanvraag ook ruimte voor de onderzoeker om onderzoek te doen op terreinen waar nog weinig kennis en ervaring van is. Denk aan onderzoek naar nieuwe diersoorten of met een al dan niet veelgebruikte techniek waarvan nog onbekend is hoe het doeldier er op reageert. [art. 5.2 lid 1](#)

6 Voorstel besluit incl. voorstel geldigheidsduur van de vergunning
[art. 5.2 lid 1](#)

7 Concept beschikking voor akkoord CCD

art. 5.1 lid 2e

Van: Muldernatuurlijk . <muldernatuurlijk@gmail.com>
Verzonden: dinsdag 2 februari 2016 11:43
Aan: Info-zbo
CC: muldernatuurlijk@proefdierdesk.nl
Onderwerp: Re: aanvraag projectvergunning
Bijlagen: Aanvullingen 2 febr 2016.doc

Categorieën: Dossier: **art. 5.1 lid 2e**

Geachte mijnheer **art. 5.1 lid 2e**
in antwoord op uw vragen van 31 januari j.l. stuur ik u hier de gevraagde aanvullingen, zie bijlage. Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn naar aanleiding hiervan, dan hoor ik ze graag.
Vriendelijke groet
art. 5.1 lid 2e

Op 31 januari 2016 20:39 schreef Info-zbo <info@zbo-ccd.nl>:

Geachte mijnheer **art. 5.1 lid 2e**,

Afgelopen vrijdag heeft de CCD vergaderd over uw projectaanvraag.

De aanvraag limiteert niet het aantal dieren en het gebruik van vangmiddelen. Ook staat niet omschreven welke stappen ondernomen worden op het moment dat u in een onderzoek met een combinatie van een bepaalde diersoort en vangtuig wordt geconfronteerd waar nog weinig of geen ervaring mee is.

Wij hebben contact gehad met de DEC die aangeeft ook met u al hierover in gesprek te zijn geweest.

Het antwoord van de DEC was dat het aantal diersoorten wel gelimiteerd is omdat u maar aan een beperkt aantal diersoorten onderzoek doet, en ingeval van een introductie van een exoot is het ook bekend welke diersoorten u eventueel in de komende jaren zult willen onderzoeken.

Ook gaat het vangen van elke te onderzoeken diersoort waarschijnlijk maar met een beperkt aantal vangtuigen.

De CCD heeft dit in haar beraadslaging meegenomen en kan tot vergunningverlening overgaan als in de aanvraag nog een aantal kleine aanvullingen gedaan worden.

De CCD wil graag dat u voor elke proef aangeeft welke diersoorten u met welke vangtuigen mogelijk wilt onderzoeken als onderdeel van deze vergunning.

Daarnaast wil de CCD graag dat u aangeeft of het voorkomt dat u een diersoort, vangtechniek of combinatie van een diersoort en vangtechniek in uw onderzoek beoogt te betrekken, waar door u nog weinig of geen ervaring mee opgedaan is. Zo ja dan wil de CCD graag beschreven zien hoe u hiermee omgaat in uw project.

Ik probeer u maandag hierover nog even te bellen om de afhandeling af te stemmen.

Ik ben zelf op onderstaande telefoonnummer bereikbaar.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1 lid 2e

.....
Bezuidenhoutseweg 73 | 2500 EK | Den Haag

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....

T: **art. 5.1 lid 2e**

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28
3737RN Groenekan
+31(0)6-10708498
+31(0)346-822704
website: www.mulder-natuurlijk.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: art. 5.1 lid 2e
Verzonden: donderdag 4 februari 2016 18:17
Aan: Info-zbo
Onderwerp: Re: aanvraag projectvergunning

Categorieën: Dossier: art. 5.1 lid 2e

art. 5.2 lid 1**art. 5.2 lid 1**

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 4 feb. 2016 om 15:01 heeft Info-zbo <zbo-ccd@rvo.nl> het volgende geschreven:

Hoi art. 5.1 lid 2e,

Hier de antwoorden op aanvraag 337 war je tweede lezer van bent. Volgens mij dekken ze de vragen die we hebben en kunnen we dan tot vergunning overgaan.

Mvg, art. 5.1 lid 2e

Van: Muldernatuurlijk . [<mailto:muldernatuurlijk@gmail.com>]

Verzonden: dinsdag 2 februari 2016 11:43

Aan: Info-zbo

CC: muldernatuurlijk@proefdierdesk.nl

Onderwerp: Re: aanvraag projectvergunning

Geachte mijnheer art. 5.1 lid 2e

in antwoord op uw vragen van 31 januari j.l. stuur ik u hier de gevraagde aanvullingen, zie bijlage. Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn naar aanleiding hiervan, dan hoor ik ze graag.

Vriendelijke groet

art. 5.1 lid 2e

Op 31 januari 2016 20:39 schreef Info-zbo <info@zbo-ccd.nl>:

Geachte mijnheer art. 5.1 lid 2e,

Afgelopen vrijdag heeft de CCD vergaderd over uw projectaanvraag.

De aanvraag limiteert niet het aantal dieren en het gebruik van vangmiddelen. Ook staat niet omschreven welke stappen ondernomen worden op het moment dat u in een onderzoek met een combinatie van een bepaalde diersoort en vangtuig wordt geconfronteerd waar nog weinig of geen ervaring mee is.

Wij hebben contact gehad met de DEC die aangeeft ook met u al hierover in gesprek te zijn geweest.

Het antwoord van de DEC was dat het aantal diersoorten wel gelimiteerd is omdat u maar aan een beperkt aantal diersoorten onderzoek doet, en ingeval van een introductie van een exoot is het ook bekend welke diersoorten u eventueel in de komende jaren zult willen onderzoeken.

Ook gaat het vangen van elke te onderzoeken diersoort waarschijnlijk maar met een beperkt aantal vangtuigen.

De CCD heeft dit in haar beraadslaging meegenomen en kan tot vergunningverlening overgaan als in de aanvraag nog een aantal kleine aanvullingen gedaan worden.

De CCD wil graag dat u voor elke proef aangeeft welke diersoorten u met welke vangtuigen mogelijk wilt onderzoeken als onderdeel van deze vergunning.

Daarnaast wil de CCD graag dat u aangeeft of het voorkomt dat u een diersoort, vangtechniek of combinatie van een diersoort en vangtechniek in uw onderzoek beoogt te betrekken, waar door u nog weinig of geen ervaring mee opgedaan is. Zo ja dan wil de CCD graag beschreven zien hoe u hiermee omgaat in uw project.

Ik probeer u maandag hierover nog even te bellen om de afhandeling af te stemmen.

Ik ben zelf op onderstaande telefoonnummer bereikbaar.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1 lid 2e

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl

.....
Bezuidenhoutseweg 73 | 2500 EK | Den Haag

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....

T: **art. 5.1 lid 2e**

--

art. 5.1 lid 2e - Bureau Mulder-natuurlijk
Berkenlaan 28
3737RN Groenekan
+31(0)6-10708498
+31(0)346-822704
website: www.mulder-natuurlijk.nl

Datum 08-02-2016
Betreft Advies Secretariaat over Aanvraag projectvergunning Dierproeven
AVD2015337

Advies aan CCD

Instelling: Bureau Mulder-natuurlijk
Onderzoeker: **art. 5.1 lid 2e**
Project: Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora)
in het wild
Aanvraagnummer: AVD2015337
Betreft: Nieuwe aanvraag
Categoriën: Fundamenteel onderzoek

Bescherming van het milieu
Behoud van de soort

1 Inzicht in aanvraag en de eventuele knelpunten en risico's

Proces	er zijn geen bijzonderheden in het proces
---------------	---

Naam proef	Diersoort	Stam	Aantal dieren	Herkomst
proef 1: Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora)	wilde dieren 200 juveniel 40 volwassen	240	Dieren in/uit het wild
proef 2: Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora)	wilde dieren diverse soorten roofdieren	50	Dieren in/uit het wild
proef 3: Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie, vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora)	50 juveniel, 30 volwassen	80	Dieren in/uit het wild

De te gebruiken diersoorten zijn maar voor een deel gespecificeerd. Zoals de aanvraag is geformuleerd geeft de aanvraag ruimte om ook onderzoek te doen aan andere dan de in de aanvraag genoemde soorten.

Locatie uitvoering experimenten	- Alle proeven vinden plaats in een instelling van een vergunninghouder. - Er zijn geen problemen bekend met de vergunninghouder.
Maatschappij	Er wordt niet verwacht dat het onderwerp in die mate politiek of maatschappelijk gevoelig is, dat eventuele extra communicatie uitingen nodig zijn.

2 DEC advies

DEC-advies	De DEC heeft een aantal verhelderende vragen gesteld om duidelijk te krijgen welke handelingen aan de dieren worden gedaan en hoe het welzijn van de dieren wordt geborgd. art. 5.2 lid 1 [redacted] et DEC advies beschrijft een aantal bijzonderheden (zie kopje bijzonderheden). Het advies gaat vrij uitgebreid in op de doelstellingen en de verantwoording ervan. Ook de ethische afweging (zie kopje
-------------------	--

ethische afweging) is zeer uitgebreid beschreven.

Ethische afweging van de DEC:

Op basis van de overwegingen onder bovenstaand punt C (1 t/m 9) komt de commissie tot de volgende ethische afweging. In Nederland vormen roofdieren (Carnivora) een belangrijke factor bij het natuurbeheer maar ook voor de bescherming van de volksgezondheid. Enerzijds kan het samenleven van mens en roofdier problemen geven in de vorm van economische/materiële schade, maar ook schade voor de gezondheid van mens en gehouden dieren en in het geval van exoten, mogelijk schade aan de natuur.

Anderzijds neemt de populatie van bepaalde soorten af en worden natuurgebieden bedreigd. Daarom wordt in Nederland in de meeste gebieden een of andere vorm van actief natuurbeheer onvermijdelijk geacht. Om dit beheer op een verantwoorde en effectieve manier vorm te geven is kennis van de populatie en het gedrag van een bepaalde soort in een bepaald gebied essentieel.

De argumentatie voor het gekozen aggregatie niveau is valide en inzichtelijk. Doelstelling, belang alsmede aantallen dieren en de consequenties voor het ongerief zijn logisch en navolgbaar in te schatten. De commissie is er dan ook van overtuigd dat er sprake is van een toetsbare eenheid.

De doelstelling, het verkrijgen van inzicht in de roofdierstand, gericht op specifieke doeldieren in het belang van het natuurbeheer en de volksgezondheid, is helder beschreven en sluit realistisch en haalbaar aan bij de aangevraagde periode en de deskundigheid en ervaring bij de indiener. De gekozen strategie en aanpak van het onderzoek kunnen leiden tot het behalen van deze doelstelling, Naar het oordeel van de DEC dient dit project een substantieel belang, vanwege een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren, de wettelijke verplichting die Nederland heeft bij het beschermen van de wilde fauna waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren en het beheer en beleid met betrekking tot exoten. Tegenover het belang van het onderzoek staat het gegeven dat de dieren matig ongerief zullen ondervinden als gevolg van het vangen en de experimentele handelingen en er een inbreuk wordt gedaan op hun leven als wild dier. De commissie is er van overtuigd dat bij de opzet van het project adequaat invulling is gegeven aan de vereisten op het gebied van de vervanging, vermindering en/of verfijning van dierproeven. De uitvoering door een bureau met expliciete kennis en ervaring op dit gebied zorgt ervoor dat het onderzoek beter en diervriendelijker kan worden uitgevoerd dan wanneer minder ervaren derden dit zelf ter hand nemen. Ook wordt de informatie gedeeld, o.a. door gegevens te publiceren, en komt daarmee beschikbaar

voor andere belanghebbenden en belangstellenden. Het gebruik van de dieren en het daarbij optredende ongerief is naar het oordeel van de commissie onvermijdelijk, wil men de doelstellingen kunnen realiseren. Het project levert voordelen voor mens, dier of milieu.

Het DEC advies is Positief

art. 5.2 lid 1

3 Kwaliteit DEC advies

Kwaliteit DEC-advies	Het DEC-advies is volledig.
	De uitkomst/ het advies is in overeenstemming met vergelijkbare projecten bij deze DEC of andere DEC's.
	Er is geen gebruik gemaakt van het verschoningsrecht.
	De DEC is voldoende onafhankelijk volgens het Secretariaat.
Het DEC advies is zeer uitgebreid en volledig.	

4 Inhoudelijke beoordeling

Belangen-verstrengeling	De medewerkers van het Secretariaat die betrokken waren bij de beoordeling van deze vergunningaanvraag hadden geen belangen die zouden kunnen leiden tot oneigenlijke beïnvloeding.
Doelstelling Doelstelling	Doel van dit project is het uitvoeren van veldbiologisch onderzoek waarbij wilde roofdieren uitgerust worden met een actieve of passieve zender, primair gericht op het beantwoorden van vragen die overheden, semi-overheden en andere opdrachtgevers hebben over het beheer, de bescherming en de risico's voor de volksgezondheid veroorzaakt door roofdieren. Het doel is vrij algemeen neergezet. Het gaat om een koepelaanvraag voor contractonderzoek.
Wetenschappelijk en maatschappelijk belang	Het wetenschappelijk belang van de doelstellingen is het vergroten van de kennis van de ecologie van roofdieren. Het verzamelen van nieuwe kennis over een bepaalde soort in een lokale situatie en het combineren daarvan met de beschikbare meer algemene kennis, en het inschatten van risico's en/of bedreigingen, leidt tot het verbeteren van het beheer, het voorkómen van problemen tussen roofdieren en mensen (predatie, een betere beheersing van het overdragen van ziektes en parasieten door carnivoren op mensen en (landbouw-)huisdieren), het beter beschermen van bedreigde soorten en wetenschappelijk onderbouwde en gerichte beheersmaatregelen in het geval van exoten. Dit project draagt ook bij aan de wettelijke taak die Nederland heeft in het beschermen van de wilde fauna, waartoe vrijwel alle soorten binnen dit project behoren.
Wetenschappelijke kwaliteit Kwaliteit aanvragers en onderzoek	De aanvrager is al jaren een van de weinige experts op dit gebied.
	De onderzoeker is de aanvrager en is al jaren bekend als een van de weinige experts op dit gebied. De onderzoeker beschikt over veel vakkennis aangaande het opsporen, vangen en hanteren van de doeldieren. Bij het programma vroege vogels is een leuk interview te zien met hem over het onderzoek naar wasbeerhonden.
3V's Vervangen	Citaat: Omdat het gaat om onderzoek aan de doelsoort in het wild, is vervanging door een andere soort of gebruik van tamme exemplaren niet mogelijk. Er zijn geen diervervangende alternatieven voor dit onderzoek. Alle metingen waarvoor geen handelingen aan dieren nodig zijn (observaties, keutels verzamelen etc) worden toegepast, en alleen als deze onvoldoende antwoorden geven wordt tot de dierproef besloten.

Verminderen	<p>Citaat: in de praktijk is het meestal onmogelijk om het streef-aantal proefdieren te halen, en moet er geroeid worden met de riemen die je hebt. Soms kan een onderzoek aan roofdieren daardoor zelfs gekenschetst worden als casuïstiek, maar levert het toch een belangrijke bijdrage aan de kennis. Door de (meestal onvermijdelijke) gefaseerde uitvoering en het tussendoor analyseren van de data, worden er nooit (achteraf) te veel dieren in proef genomen.</p> <p>Vermindering wordt ook nagestreefd door de goed hanteerbare dieren (bepaalde soorten, en jonge dieren) niet te sederen (dierproef type 1). De overtuiging is dat het tijdelijk (max. 45 minuten) fixeren van het dier veel minder ongerief veroorzaakt dan sedatie; het dier kan zijn leven onmiddellijk weer oppakken en heeft geen last van eventuele na-effecten van de sedatie, die (tijdelijk) onnatuurlijk gedrag met zich mee zouden kunnen brengen.</p>
Verfijnen	<p>Citaat: omdat er meestal relatief weinig proefdieren zijn, wordt gestreefd naar het optimaal benutten er van door intensieve peilingen, toepassen van zoveel mogelijk andere methoden om gegevens te verzamelen (fotovallen, observatie, sporen, voedsel, secties van dode dieren), etcetera. Bij het vangen worden moderne methoden (fotoval, val-alarm) toegepast om ongewenste vangsten zoveel mogelijk te voorkomen en het ongerief te beperken. De toegepaste halsbanden en zenders zijn 'state of the art' met een zo lang mogelijke levensduur, om de noodzaak voor terugvangst (om de zender te vervangen) zoveel mogelijk te beperken.</p>
<p>Wettelijk vereist onderzoek Indien ja, is er sprake van herhaling?</p>	Er is geen sprake van wettelijk vereist onderzoek.
Hergebruik	Er is geen sprake van hergebruik van dieren.

Naam proef	Ongerief	Toelichting ongerief	Zijn humane eindpunten te verwachten; zo ja, welke criteria worden hierbij gebruikt?	% dieren	Worden de dieren gedood; zo ja, is dit volgens de richtlijn?
proef 1:Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee
proef 2:Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee
proef 3: Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie , vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten	Matig	nvt	Nee		Nee

5 Samenvatting

Het gaat om een eenmansbedrijf dat onderzoek doet naar voornamelijk carnivore zoogdieren. De onderzoeker is al jarenbekend als een van de weinige experts op dit gebied en wordt vanwege zijn kennis en ervaring ingehuurd door allerlei overheden.

Het gaat om een koepelaanvraag voor contractonderzoeken waarvan het grootste deel niet onder de wvd valt. Af en toe wordt besloten over te gaan op gebruik van zenders en/of moeten dieren gevangen worden om weefsels af te

nemen.

De te gebruiken diersoorten zijn maar voor een deel gespecificeerd. Zoals de aanvraag is geformuleerd geeft de aanvraag ruimte om ook onderzoek te doen aan andere dan de in de aanvraag genoemde soorten. Ook is in de aanvraag zoals deze er ligt nog niet duidelijk hoe ieder onderzoek precies wordt opgezet. Zo wordt afhankelijk van het onderzoek bijvoorbeeld een heel scala aan veel gebruikte maar ook vrij bijzondere vangtechnieken gebruikt, met andere handelingen en vormen van ongerief voor de doeldieren.

Samenvattend is slechts bij benadering navolgbaar voor ieder onderzoekscontract om welke handelingen aan welk aantal van welke diersoorten het gaat. De aanvraag bevat een aantal elementen die niet toetsbaar zijn maar wel noodzakelijk om een gefundeerd besluit te kunnen nemen. [art. 5.2 lid 1](#)

Omdat de te gebruiken diersoorten en technieken maar voor een deel vastgelegd zijn, geeft de aanvraag ook ruimte voor de onderzoeker om onderzoek te doen op terreinen waar nog weinig kennis en ervaring van is. Denk aan onderzoek naar nieuwe diersoorten of met een al dan niet veelgebruikte techniek waarvan nog onbekend is hoe het doeldier er op reageert. [art. 5.2 lid 1](#)

6 Voorstel besluit incl. voorstel geldigheidsduur van de vergunning
[art. 5.2 lid 1](#)

7 Concept beschikking voor akkoord CCD

art. 5.1 lid 2e

Van: art. 5.1 lid 2e
Verzonden: maandag 15 februari 2016 14:04
Aan: art. 5.1 lid 2h
Onderwerp: aanvraag AVD2015337 Mulder Natuurlijk

Geachte DEC, wij mailen u om u te informeren dat wij voor bovengenoemde aanvraag de beschikking hebben verstuurd zoals aangevraagd.
De CCD heeft het, ondanks de antwoorden die wij van de DEC ontvingen op de vragen, wel nodig geacht om te vragen welke diersoorten met welke vangtuigen in het project gevangen worden, en hoe omgegaan wordt met veldsituaties waar nog weinig of geen kennis en ervaring mee is. Daarmee wordt in de vergunning expliciet gemaakt waar de vergunning wel en niet voor bedoeld is.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1 lid 2e

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl

.....
Bezuidenhoutseweg 73 | 2500 EK | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....

Telefoon: art. 5.1 lid 2e

Email: art. 5.1 lid 2e

Gelieve email over projectaanvragen te richten aan: info@zbo-ccd.nl

art. 5.1 lid 2e

Van: Info-zbo
Verzonden: maandag 15 februari 2016 10:07
Aan: 'Muldernatuurlijk.'
Onderwerp: Beslissing projectvergunning dierproeven
Bijlagen: Beslissing projectvergunning dierproeven.pdf

Geachte heer **art. 5.1 lid 2e**,

Deze is ook per post verzonden.

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: 0900 2800028
E: info@zbo-ccd.nl

Leito, S.J. (Silvienne)

Van: art. 5.1 lid 2 sub e
Verzonden: maandag 15 februari 2016 13:37
Aan: art. 5.1 lid 2 sub e)
Onderwerp: FW: Beslissing projectvergunning dierproeven
Bijlagen: Beslissing projectvergunning dierproeven.pdf

Bij deze.

groet,

art. 5.1 lid 2 sub e

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: Info-zbo
Verzonden: maandag 15 februari 2016 10:07
Aan: 'Muldernatuurlijk .'
Onderwerp: Beslissing projectvergunning dierproeven

Geachte heer art. 5.1 lid 2 sub e,

Deze is ook per post verzonden.

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven www.centralecommissiedierproeven.nl
Nationaal Comité advies dierproevenbeleid www.ncadierproevenbeleid.nl

Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

T: 0900 2800028
E: info@zbo-ccd.nl

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Bureau Mulder-natuurlijk

art. 5.1 lid 2e

Berkelaan 28

3737 RN GROENEKAN

**Centrale Commissie
Dierproeven**

Postbus 20401

2500 EK Den Haag

centralecommissiedierproeven.nl

0900 28 000 28 (10 ct/min)

Info@zbo-ccd.nl

Onze referentie

Aanvraagnummer

AVD264002015337

Bijlagen

1

15 FEB 2016

Datum

Betreft Beslissing Aanvraag projectvergunning Dierproeven

Geachte art. 5.1 lid 2e

Op 23 december 2015 hebben wij uw aanvraag voor een projectvergunning dierproeven ontvangen. Het gaat om uw project "Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild" met aanvraagnummer AVD264002015337. Wij hebben uw aanvraag beoordeeld. Op 2 februari 2016 heeft u aanvullende informatie gestuurd. Daarin beschrijft u de soorten en vangstmethoden die in het onderzoek worden betrokken. Ook wordt daarin beschreven hoe omgegaan wordt met situaties waar nog weinig of geen ervaring mee is.

Beslissing

Wij keuren uw aanvraag goed op grond van artikel 10a van de Wet op de Dierproeven (hierna: de wet). Hierbij gelden de voorwaarden zoals genoemd in de vergunning. U kunt met uw project "Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild" starten. De vergunning wordt afgegeven van 9 februari 2016 tot en met 31 december 2020. Overige wettelijke bepalingen blijven van kracht.

Procedure

Bij uw aanvraag heeft u een advies van de Dierexperimentencommissie art. 5.1 lid 2e toegevoegd. Dit advies is opgesteld op 23 december 2015. Bij de beoordeling van uw aanvraag is dit advies betrokken overeenkomstig artikel 10a, lid 3 van de wet. Ook hebben wij de bepalingen in de artikelen 10f, 10g en artikel 13 lid 2 meegewogen.

Wij kunnen ons vinden in de inhoud van het advies van de Dierexperimentencommissie en de door u aangeleverde aanvullingen. Wij nemen dit advies van de commissie over, inclusief de daaraan ten grondslag liggende motivering. In aanvulling daarop worden algemene voorwaarden toegevoegd, met het oog op art. 10a1 van de Wod.

Dit advies en de in de bijlage opgenomen beschrijving van de artikelen van de wet- en regelgeving zijn de grondslag van dit besluit.

Bezwaar

Als u het niet eens bent met deze beslissing, kunt u binnen zes weken na verzending van deze brief schriftelijk een bezwaarschrift indienen.

Een bezwaarschrift kunt u sturen naar Centrale Commissie Dierproeven, afdeling Juridische Zaken, postbus 20401, 2500 EK Den Haag.

Bij het indienen van een bezwaarschrift vragen we u in ieder geval de datum van de beslissing waartegen u bezwaar maakt en het aanvraagnummer te vermelden. U vindt deze nummers in de rechter kantlijn in deze brief.

Bezwaar schorst niet de werking van het besluit waar u het niet mee eens bent. Dat betekent dat dat besluit wel in werking treedt en geldig is. U kunt tijdens deze procedure een voorlopige voorziening vragen bij de Voorzieningenrechter van de rechtbank in de woonplaats van de aanvrager. U moet dan wel kunnen aantonen dat er sprake is van een spoedeisend belang.

Voor de behandeling van een voorlopige voorziening is griffierecht verschuldigd. Op

<http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Pages/default.aspx> kunt u zien onder welke rechtbank de vestigingsplaats van de aanvrager valt.

Meer informatie

Heeft u vragen, kijk dan op www.centralecommissiedierproeven.nl. Of neem telefonisch contact met ons op: 0900 28 000 28 (10 ct/minuut).

Met vriendelijke groet,

Centrale Commissie Dierproeven
namens deze:

art. 5.1 lid 2h

ir. G. de Peuter
Algemeen Secretaris

Bijlagen:

- Vergunning
- Hiervan deel uitmakend:
 - DEC-advies
 - Weergave wet- en regelgeving

Projectvergunning

gelet op artikel 10a van de Wet op de Dierproeven

Verleent de Centrale Commissie Dierproeven aan

Naam: Bureau Mulder-natuurlijk
Adres: Berkelaan 28
Postcode en plaats: 3737 RN Groenekan
Deelnemersnummer: 26400

deze projectvergunning voor het tijdvak 09 februari 2016 tot en met 31 december 2020, voor het project "Ecologisch onderzoek aan roofdieren (Carnivora) in het wild" met aanvraagnummer AVD264002015337, volgens advies van Dierexperimentencommissie **art. 5.1 lid 2h**

De functie van de verantwoordelijk onderzoeker is Directeur-eigenaar-onderzoeker.

De aanvraag omvat de volgende bescheiden:

- 1 een aanvraagformulier projectvergunning dierproeven, ontvangen op 23 december 2015
- 2 de bij het aanvraagformulier behorende bijlagen:
 - a Projectvoorstel, zoals ontvangen per digitale indiening op 23 december 2015;
 - b Niet-technische Samenvatting van het project, zoals ontvangen per digitale indiening op 23 december 2015;
 - c Advies van dierexperimentencommissie d.d. 23 december 2015, ontvangen op 23 december 2015.
 - d Aanvullende informatie ontvangen per digitale indiening op 2 februari 2016.

Naam proef	Diersoort/ Stam	Aantal dieren	Ernst	Opmerkingen
proef 1: Vangen van roofdieren, vervolghandelingen zonder sedatie, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora) / wilde dieren 200 juveniel 40 volwassen	240	Matig / moderate	
proef 2: Vangen van roofdieren, immobiliseren, sederen, vervolghandelingen onder sedatie, bij laten komen, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora) / wilde dieren diverse soorten roofdieren	50	Matig / moderate	
proef 3: Vangen van roofdieren, transporteren naar dierenarts, immobiliseren, sederen, gevolgd door volledige anesthesie/analgesie, vervolghandelingen onder anesthesie, bij laten komen, transporteren naar vangplaats, loslaten	Andere roofdieren (andere Carnivora) / 50 juveniel, 30 volwassen	80	Matig / moderate	

Voorwaarden

Op grond van artikel 10a1 lid 2 Wod zijn aan een projectvergunning voorwaarden te stellen

De vergunning wordt verleend onder de voorwaarde dat eventuele go/no go momenten worden afgestemd met de IvD.

In artikel 10, lid 1a van de wet, wordt bepaald dat het verboden is een dierproef te verrichten voor een doel dat, naar de algemeen kenbare, onder deskundigen heersende opvatting, ook kan worden bereikt anders dan door middel van een dierproef, of door middel van een dierproef waarbij minder dieren kunnen worden gebruikt of minder ongerief wordt berokkend dan bij de in het geding zijnde proef het geval is. Nieuwe onderzoeken naar alternatieven kunnen tot gevolg hebben dat inzichten en/of omstandigheden van het aangevraagde project in de vergunningsperiode wijzigen, gedurende de looptijd van deze vergunning. Indien bovenstaande zich voordoet dient aanvrager dit in overleg met de IvD te melden bij de CCD. De CCD kan in een dergelijke situatie aan de vergunning nieuwe voorwaarden verbinden, gestelde voorwaarden wijzigen of intrekken.

Weergave wet- en regelgeving

Dit project en wijzigingen

Volgens artikel 10c van de Wet op de Dierproeven (hierna de wet) is het verboden om andere dierproeven uit te voeren dan waar de vergunning voor is verleend. De dierproeven mogen slechts worden verricht in het kader van een project, volgens artikel 10g. Uit artikel 10b volgt dat de dierproeven zijn ingedeeld in de categorieën terminaal, licht, matig of ernstig. Als er wijzigingen in een dierproef plaatsvinden, moeten deze gemeld worden aan de Centrale Commissie Dierproeven. Hebben de wijzigingen negatieve gevolgen voor het dierenwelzijn, dan moet volgens artikel 10a5 de wijziging eerst voorgelegd worden en mag deze pas doorgevoerd worden na goedkeuren door de Centrale Commissie Dierproeven.

Artikel 10b schrijft voor dat het verboden is een dierproef te verrichten die leidt tot ernstige mate van pijn, lijden, angst of blijvende schade die waarschijnlijk langdurig zal zijn en niet kan worden verzacht, tenzij hiervoor door de Minister een ontheffing is verleend.

Verzorging

De fokker, leverancier en gebruiker moeten volgens artikel 13f van de wet over voldoende personeel beschikken en ervoor zorgen dat de dieren behoorlijk worden verzorgd, behandeld en gehuisvest. Er moeten ook personen zijn die toezicht houden op het welzijn en de verzorging van de dieren in de inrichting, personeel dat met de dieren omgaat moet toegang hebben tot informatie over de in de inrichting gehuisveste soorten en personeel moet voldoende geschoold en bekwaam zijn. Ook moeten er personen zijn die een eind kunnen maken aan onnodige pijn, lijden, angst of blijvende schade die tijdens een dierproef bij een dier wordt veroorzaakt. Daarnaast zijn er personen die zorgen dat een project volgens deze vergunning wordt uitgevoerd en als dat niet mogelijk is zorgen dat er passende maatregelen worden getroffen.

In artikel 9 staat dat de persoon die het project en de dierproef opzet deskundig en bekwaam moet zijn. In artikel 8 van het Dierproevenbesluit 2014 staat dat personen die dierproeven verrichten, de dieren verzorgen of de dieren doden, hiervoor een opleiding moeten hebben afgerond.

Voordat een dierproef die onderdeel uitmaakt van dit project start, moet volgens artikel 10a3 van de wet de uitvoering afgestemd worden met de instantie voor dierenwelzijn.

Pijnbestrijding en verdoving

In artikel 13 van de wet staat dat een dierproef onder algehele of plaatselijke verdoving wordt uitgevoerd tenzij dat niet mogelijk is, dan wel bij het verrichten van een dierproef worden pijnstillers toegediend of andere goede methoden gebruikt die de pijn, het lijden, de angst of de blijvende schade bij het dier tot een minimum beperken. Een dierproef die bij het dier gepaard gaat met zwaar letsel dat hevige pijn kan veroorzaken, wordt niet zonder verdoving uitgevoerd. Hierbij wordt afgewogen of het toedienen van verdoving voor het dier traumatischer is dan de dierproef zelf en het toedienen van verdoving onverenigbaar is met het doel van de dierproef. Bij een dier wordt geen stof toegediend waardoor het dier

niet meer of slechts in verminderde mate in staat is pijn te tonen, wanneer het dier niet tegelijkertijd voldoende verdoving of pijnstilling krijgt toegediend, tenzij wetenschappelijk gemotiveerd. Dieren die pijn kunnen lijden als de verdoving eenmaal is uitgewerkt, moeten preventief en postoperatief behandeld worden met pijnstillers of andere geschikte pijnbestrijdingsmethoden, mits die verenigbaar zijn met het doel van de dierproef. Zodra het doel van de dierproef is bereikt, moeten passende maatregelen worden genomen om het lijden van het dier tot een minimum te beperken.

Einde van een dierproef

Artikel 13a van de wet bepaalt dat een dierproef is afgelopen wanneer voor die dierproef geen verdere waarnemingen hoeven te worden verricht of, voor wat betreft nieuwe genetisch gemodificeerde dierenlijnen, wanneer bij de nakomelingen niet evenveel of meer, pijn, lijden, angst, of blijvende schade wordt waargenomen of verwacht dan bij het inbrengen van een naald. Er wordt dan door een dierenarts of een andere ter zake deskundige beslist of het dier in leven zal worden gehouden. Een dier wordt gedood als aannemelijk is dat het een matige of ernstige vorm van pijn, lijden, angst of blijvende schade zal blijven ondervinden. Als een dier in leven wordt gehouden, krijgt het de verzorging en huisvesting die past bij zijn gezondheidstoestand..

Volgens artikel 13b moet de dood als eindpunt van een dierproef zoveel mogelijk worden vermeden en vervangen door in een vroege fase vaststelbare, humane eindpunten. Als de dood als eindpunt onvermijdelijk is, moeten er zo weinig mogelijk dieren sterven en het lijden zo veel mogelijk beperkt blijven.

Uit artikel 13d volgt dat het doden van dieren door een deskundig persoon moet worden gedaan, wat zo min mogelijk pijn, lijden en angst met zich meebrengt. De methode om te doden is vastgesteld in de Europese richtlijn artikel 6.

In artikel 13c is vastgesteld dat proefdieren geadopteerd kunnen worden, teruggeplaatst in hun habitat of in een geschikt dierhouderijsysteem, als de gezondheidstoestand van het dier het toelaat, er geen gevaar is voor volksgezondheid, diergezondheid of milieu en er passende maatregelen zijn genomen om het welzijn van het dier te waarborgen.

Wilde dieren

Het vangen van wilde dieren moet volgens artikel 10f van de wet door een deskundig persoon gedaan worden waarbij dieren zo min mogelijk pijn, lijden, angst of blijvende schade ondervinden. Gewonde dieren moeten onderzocht worden en behandeld, tenzij er een wetenschappelijke motivering is om niet te behandelen.